

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Bc. Lucie Fexová

**Nymburský cukrovar pod vedením
Hanuše Karlíka**

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc.

Praha 2017

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 20. 11. 2017

Lucie Fexová

Bibliografická citace

Nymburský cukrovar pod vedením Hanuše Karlíka [rukopis] : diplomová práce / Bc. Lucie Fexová; vedoucí práce: prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc. -- Praha, 2017. -- 70 s.

Anotace

Cílem této diplomové práce je obnovit povědomí o tradici českého cukrovarnictví. Za tímto účelem jsem si vybrala nymburský cukrovar v éře, kdy byl jeho ředitelem Hanuš Karlík, jedna z nejvýznamnějších osobností českého cukrovarnictví. Práce sestává ze stručného úvodu do historie českého cukrovarnictví, kam je zasazeno založení nymburského cukrovaru, následuje popis období, kdy byl ředitelem Hanuš Karlík a jak jeho správa ovlivnila nymburský cukrovar, tak i cukrovarnictví obecně. Závěr obsahuje pohled na cukrovar po Karlíkově odchodu a osud cukrovaru až po neslavný konec. Práce vychází především z lokálních archivních zdrojů, pamětí a novin. K zasazení tématu do širšího historického kontextu je užito několik publikací o dějinách Nymburka a o obecných dějinách cukrovarnictví.

Klíčová slova

Nymburk, cukrovarnictví, saturace, kartel, Hanuš Karlík

Abstract

The aim of this diploma thesis is to restore awareness of the Czech sugar industry tradition. For this intention I chose Nymburk sugar factory in an era, when one of the most important personas of Czech sugar industry Hanuš Karlík was its director. The thesis consists of a brief introduction to the history of Czech sugar industry, where the establishment of Nymburk sugar factory is set, followed by a description of the period when Hanuš Karlík was the director and how his administration influenced both Nymburk sugar factory and sugar industry in general. In the conclusion, there is a view on the sugar factory after Karlík left and the fate of the sugar factory that led to an infamous end. The work is primarily based on local archival sources, memoirs and newspapers. Several books about the history of Nymburk and about common history of sugar industry are used to set the topic in a wider historical context.

Key words

Nymburk, sugar industry, saturation, cartel, Hanuš Karlík

Počet znaků (včetně mezer): 114 689

Poděkování

Na tomto místě bych ráda vyjádřila své srdečné poděkování všem, kteří nějakým způsobem přispěli k tomu, aby mohla být moje diplomová práce sepsána. Na prvním místě chci poděkovat vedoucímu své práce, panu prof. PhDr. Zdeňku Benešovi, CSc., za trpělivost, ochotu, cenné rady a odborné vedení.

Za zpřístupnění materiálů, bez nichž bych práci nemohla napsat, děkuji Státnímu okresnímu archivu Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem a jmenovitě pak paní Vladimíře Jiříčné za její ochotu a laskavost. Za materiály děkuji také Polabskému muzeu v Nymburce a Dobrovickým muzeím.

Velmi vděčná jsem též panu ing. Vladimíru Ulrichovi, poslednímu řediteli nymburského cukrovaru, za to že si našel čas na rozhovor, podělil se se mnou o své vzpomínky i odborné znalosti a provedl mě místy, kde cukrovar kdysi stával. Zároveň mu děkuji za obrazovou přílohu, kterou pro práci poskytl.

Největší dík patří mým milovaným rodičům. Bez jejich podpory v časech zlých i dobrých bych nikdy nedokázala dovršit své studium a napsat tuto práci. Nakonec bych chtěla poděkovat své babičce a dědečkovi za jejich péči a vlídnost a za to, že jsem si díky nim k městu Nymburk vytvořila vřelý vztah. I když si můj dědeček Václav Čermák už nemůže práci přečíst, chci ji věnovat jeho památce.

Dědo, doufám, že se díváš a jsi na mě hrdý.

Obsah

Úvod.....	7
Metodika diplomové práce	9
1. Počátky českého cukrovarnictví.....	14
1.1. Třtinový cukr.....	14
1.2. Javorový cukr	15
1.3. Řepný cukr	16
2. Založení nymburského cukrovaru	21
3. Nymburský cukrovar pod vedením Hanuše Karlíka	24
3.1. Ředitelem v Nymburce	26
3.2. Rok 1882	29
3.3. Trojnásobná saturace.....	30
3.4. Karlík-Ehrmannův odpařovák.....	31
3.5. Rolníci, kartel a Občanské listy	32
3.6. Nový Dvůr.....	36
3.7. 25 let nymburského cukrovaru.....	37
3.8. Spor s Antonínem Janouškem.....	38
3.9. Konec ve funkci	41
4. Nymburský cukrovar po Karlíkově odchodu	43
5. Karlíkova poslední léta	47
6. A co bylo dál.....	51
Závěr.....	56
Seznam pramenů a literatury	57
Obrazová příloha	60
Seznam vyobrazení	70

Úvod

Každý z nás, kdo někdy připravoval kávu i pro někoho jiného než pro sebe, použil otázku: „Sladší?“. Je to pochopitelné, protože mnozí z nás si tento hořký povzbudivý nápoj nedokážou bez cukru představit. Cukr se stal v našich životech tak běžnou součástí, že ho vnímáme jako samozřejmost. Sladká chuť se přirozeně vyskytuje v ovoci a jiných plodech a tam, kde nám schází, si ji doplníme. Sladíme si čaj a kávu, cukr používáme při pečení, ale i v kosmetice. Na jeho zdravotní účinky se názory značně liší. Někde si přečteme, že cukru jíme moc a měli bychom se mu vyvarovat, ale stačí si koupit jiné noviny nebo přejít na jinou stránku na internetu a už se zase dovídáme, že cukr je pro zdraví důležitý a není důvod se mu bránit. Ať tak či onak, v dnešním světě je tato krystalická pochutina tak rozšířená, že si lze jen těžko představit dobu, kdy tomu tak nebylo.

Dnes je cukr k dostání v každém obchodě, ale představte si dobu tak před dvěma sty padesáti lety, kdy se tato sladká sypká látka na pulty obchodů dovážela pouze ze zahraničí, čemuž odpovídala její cena, pro což patřila mezi luxusní zboží. Bílé krystalky sladké chuti s výbornou rozpustností a nezaměnitelnými vlastnostmi při pečení rychle dobyly svět a tudíž i naši domovinu. Bylo pouze otázkou času, kdy se cukr začal vyrábět i na území dnešní České republiky. Začaly se zakládat továrny, jejichž finálním výrobkem byl právě cukr a vzniklo nové průmyslové odvětví – cukrovarnictví. Horečka, při níž vyrostly v Čechách a na Moravě desítky ba stovky cukrovarů, postavila jeden cukrovar i ve městě Nymburk. Na tom by nebylo nic zvláštního, v polabské krajině se cukrové řepě velmi dařilo, logicky zde vznikaly i cukrovary a ten nymburský by zřejmě skončil bez povšimnutí v propadlišti dějin, kdyby jeho ředitelem nebyl Hanuš Karlík (1850-1927). Historie přehlíží mnoho příběhů, kterým stojí za to věnovat pozornost, a tak někomu jméno tohoto cukrovarnického vizionáře možná nepříjde ani povědomé. To jsem se právě rozhodla změnit. Téma nymburského cukrovaru a jeho ředitele Hanuše Karlíka jsem si vybrala se záměrem znovu oživit povědomí o české cukrovarnické tradici.

S trochou nadsázky by se dalo říci, že mám vlastně cukrovarnictví v krvi. Můj pradědeček, Josef Kocsis, byl zemědělcem z pohraniční vesnice Václavice, kde bylo založeno první Jednotné zemědělské družstvo. Na svých polích pěstoval také cukrovou řepu, ze které pak pro vlastní spotřebu podomácku vyráběl cukr. Díky jeho dceři a

jejímu manželovi, tedy mým prarodičům, zase navštěvuji Nymburk a jeho okolí od dětství a mám s ním spojení řadu vzpomínek. Zasadit téma cukrovarnictví právě do tohoto města na Labi pro mě tudíž bylo logickou volbou.

Historie Nymburka je bohatá, o tom nemůže být pochyb. Najdeme zde i řadu slavných osobností, které měly na město nějaké vazby. Ale co ti, kteří nestáli úplně v popředí, přesto však svým přičiněním přispěli k rozvoji města? Není až tak pravda, že by Hanuš Karlík patřil mezi zcela zapomenuté osobnosti, přesto mi přijde, že se o jeho podílu na modernizaci českého průmyslu (mimo odborné kruhy) mnoho neví. Když je řeč o zapomenutých osobnostech, je na místě jmenovat Jana Puce. Toto jméno zná skutečně jen hrstka lidí. Byl to dělník v nymburském cukrovaru v období, kdy byl Hanuš Karlík ředitelem. Ač za svůj život nevykonal zdaleka nic převratného, máme mu být za co vděční, protože nebýt něj a jeho nápadu sepsat paměti, byli bychom ochuzeni o velkou část historie nymburského cukrovaru a díky tomu si i on zasloužil věnovaný prostor v této diplomové práci.

Právě pánové Karlík a Puc nám jako jediní ve svých pamětech zachovali obraz tohoto nymburského závodu – Karlík očima ředitele, Puc očima dělníka. Karlíkovi je zde samozřejmě věnováno více prostoru, protože jeho zásluhy o cukrovar byly větší a především více viditelné. I když jsem věděla ještě před tím, než jsem si vybrala toto téma, že nechci psát životopis, nemohla jsem se tomu úplně vyhnout. Nymburský cukrovar byl až příliš spojen s životem Hanuše Karlíka, není proto možné psát o jednom a nezmínit druhé. Díky tomu také získala má diplomová práce svůj název. Ale i Puc zaujímá v práci svůj díl, i když většinou z pohledu pozorovatele. Po sečtení všech dostupných poznatků se mi, doufám, podařilo vytvořit ucelený soubor spojující historii nymburského cukrovaru s životy jeho hlavního představitele a „nejslavnějšího“ dělníka. Navíc mám tu čest být prvním člověkem, kdo se o sepsání této historie pokusil.

Metodika diplomové práce

Téma nymburského cukrovaru v sobě spojuje dějiny české cukrovarnické tradice spolu s dějinami Nymburka a jeho předních osobností. *Bibliografie dějin čs. cukrovarnictví* z pera Svatavy Šteinerové nás seznamuje s rozličnými texty věnovanými historii tohoto průmyslového odvětví. Přesto jsem v ní našla pouze zlomek použitelné literatury pro téma mé diplomové práce. Kromě několika Karlíkových článků, které publikoval v *Listech cukrovarnických*, zde uvádí ještě jeho *Paměti*, které byly vydány po Karlíkově smrti v roce 1927. K nymburskému cukrovaru jako takovému zde literaturu nenalezneme žádnou. Některé publikace, které jsem použila při práci na první kapitole o počátcích dějin českého cukrovarnictví, zde také nenajdeme. To ale z důvodu, že *Bibliografie* paní Šteinerové byla sepsána roku 1965 a tyto zdroje pocházejí z doby pozdější. Zato v *Bibliografii historicko-vlastivědné literatury okresu Nymburk* od kolektivu autorů Velinská/Velinský/Forst z roku 1961 jsem našla mnoho užitečných textů. Mimo jiné jsou zde zaznamenány i některé novinové články z *Občanských listů* a jiných místních plátků, o kterých se Svatava Šteinerová nezmiňuje a které mají nějakým způsobem co do činění buď s osobou Hanuše Karlíka (některé i sám napsal) nebo se samotným nymburským cukrovarem. Z obou bibliografií jsem poté sestavila seznam literatury, vybrala jsem nejdůležitější texty a roztřídila je podle toho, ve kterých kapitolách mi bude jejich obsah nápomocen. Většina pramenů mi pak byla poskytnuta k prostudování institucemi Státního okresního archivu Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, Polabským muzeem v Nymburce a Dobrovickými muzei.

Ve své práci se dále snažím postupovat chronologicky, začínám proto kapitolou, která je jakýmsi úvodem do historie cukrovarnictví na našem území. Tato část má za úkol ve zkratce představit čtenáři počátky české cukrovarnické tradice. Dějiny českého cukrovarnictví mají poměrně bohatou historiografii. Já se omezila pouze na tři autory, jejichž díla na toto téma považuji za nejlepší. Největší výpovědní hodnotu má výbor K. C. Neumanna *Nástin dějin průmyslu cukrovarnického v Čechách* z roku 1891, z něhož pak vycházejí i další autoři, kteří se tímto tématem zaobírali. Neumannův spis ovšem končí 30. lety 19. století. O dalším vývoji cukrovarnictví proto musíme hledat zprávy jinde. Velmi podrobnou výpověď o českém cukrovarnictví podává Oldřich Říha ve svých *Počátcích českého cukrovarnictví*. K dispozici jsem měla vydání z roku 1976. U Říhy je inspirace Neumannem jasně patrná, v mnoha ohledech jej však na základě

nově nalezených poznatků rozšiřuje. Ačkoli je Říhova studie o historii českého cukrovarnictví značně obsáhlá, pro laika může být trochu obtížné se v ní orientovat. Říha počítá se čtenářem tématu znalým. Při popisování technických a technologických stránek tohoto průmyslu velmi často sklouzává k odborným výrazům, které málokdy vysvětluje. Jelikož svou historickou studii končí rokem 1850 a já jsem chtěla zmapovat vývoj českého cukrovarnictví až k založení nymburského cukrovaru, musela jsem hledat další zdroj. Tím mi bylo dílo Františka Dudka *Vývoj cukrovarnického průmyslu v českých zemích do roku 1872*, se kterým se mi pracovalo o mnoho přehledněji. Jasně, přehledně a chronologicky seznamuje s událostmi z dějin cukrovarnictví a přílohy v podobě tabulek a map mi pomohly se lépe v této problematice zorientovat. Je zároveň jediným z výše jmenovaných, který dovedl svou historickou práci až k založení nymburského cukrovaru roku 1870. Tento cukrovar sice zmiňuje, ale více se mu nevěnuje.

Základní informace k založení nymburského cukrovaru nalezneme v díle Františka Hrnčíře *Královské město Nymburk nad Labem* z roku 1894. Pojednání o cukrovaru je zde sice velmi stručné, ale pro získání představy o počátcích toho závodu je dostačující. Asi stejně velký prostor věnuje nymburskému cukrovaru také František Kulhánek ve svých *Dějínách královského města Nymburka* z roku 1911. Z výše jmenovaných autorů pak dozajista vychází i kolektivní práce *Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku* (dále jen *Historie a současnost podnikání*) z roku 2001, ve které je nymburskému cukrovaru ponechán větší prostor. K získání přehledu o tom, jak vůbec cukrovar ve svých začátcích fungoval, mi pomohly *Protokoly správní rady 1875-1877* z fondu Spolková cukrovarna Nymburk ze Státního okresního archivu Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem. Ze stejného fondu pocházejí i *Bilanční výsledky ku dni 30. června 1926*, *Výpočet čistého jmění Spolkové cukrovarny v Nymburce ku dni 30. června 1927* a *Výroční zpráva Spolkové cukrovarny v Nymburce za kampaň 1941-42*. Informace v nich obsažené jsem ale použila na jiných místech práce.

Hlavní kapitolu tvoří období, kdy byl ředitelem nymburského cukrovaru Hanuš Karlík. Nejdůležitějším zdrojem informací pro tuto část práce jsou Karlíkovy *Paměti*, bez jejichž znalosti by tato diplomová práce nemohla vzniknout. Karlíkovu autobiografii bychom mohli rozdělit na dvě části – před Nymburkem a v Nymburce. Svůj životopis začíná krátkým popisem dětství a dospívání, pak rovnou přechází k prvním pracovním příležitostem a druhou polovinu věnuje už jen Nymburku až do roku 1909, kdy post ředitele cukrovaru opustil. Tím ostatně celá kniha končí.

Z Karlíkových *Pamětí* se toho moc nedozvíme o jeho osobním životě, věrně se totiž soustředí na svou práci v cukrovarnictví, která byla i pro vznik této diplomové práce stěžejní. Chod cukrovaru a všechny úkony nezbytné pro výrobu cukru pak vystihuje Karlík ve spisu *Praktické cukrovarnictví* z roku 1902. Na základě tohoto odborného výtisku jsem i já sestavila krátké pojednání o výrobě cukru, abych čtenáři tento postup objasnila.

Karlíkovu biografii zpracoval také Antonín Šlechta v knize *Hanuš Karlík a jeho rod* z roku 1928. Šlechtovo dílo je v popisu Karlíkovy kariéry spíše seznamem všech Karlíkových úspěchů, funkcí a ocenění. Na rozdíl od samotného Karlíka Šlechta přináší i pohled do soukromí cukrovarnického velicíána, a tak díky němu máme možnost udělat si obrázek o Karlíkovi jako o manželovi, otci a příteli. Karlík sám rodinu a práci striktně odděloval a vzhledem k tomu, že mým úkolem bylo popsat historii nymburského cukrovaru pod Karlíkovým vedením, Karlíkův osobní život zastává v práci úplně minimální roli. Když ještě zhodnotím Šlechtovo dílo, musím podotknout, že je nutné k němu přistupovat s opatrností. Z jeho díla je jasné, že Šlechta Karlíka nekriticky obdivoval, protože mohou být některé jeho výroky zavádějící. Dále se na mnoha místech s Karlíkovými Pamětmi rozchází a to zejména v datech. Každý, kdo se zabývá životem Hanuše Karlíka, se bez znalosti Šlechtova spisu asi neobejde, přesto je nutné si především data ověřovat, i když ne na všech místech je chybná. Osobně považuji tuto knihu za důležitou výpověď o Karlíkově životě, ale cituji ji jen velmi sporadicky.

Velice důležitou výpověď o zákulisí nymburského cukrovaru podává Jan Puc, dělník pracující pod Karlíkovým vedením, který roku 1938 sepsal *Moje paměti*. Puc na rozdíl od Karlíka přináší ve svých memoárech pohled na každodennost v cukrovaru a to očima prostého dělníka. Skrze něj tak máme možnost udělat si představu o vši té tvrdé práci, kterou museli dělníci vykonávat, aby si pak doma mohli osladit kávu. Puc píše lidovým jazykem a velmi často zapomíná událostem přiřadit data, ale pokud jsme seznámeni i s jinou literaturou na toto téma, není problém roky jednoduše odvodit. Puc je zároveň po Karlíkovi druhým a jediným autorem, který ve svém životopise přináší významné informace k nymburskému cukrovaru, neboť stejně jako Karlíkův tak i Pucův život byl s tímto cukrovarem pevně svázán. Pucovi je v práci věnována pozornost spíše z pohledu pozorovatele, protože jeho zásluhy o nymburský cukrovar nebyly tak výrazné. Přesto jeho pamětem přisuzuji stejnou důležitost jako těm Karlíkovým.

Dalším neméně významným zdrojem informací jsou dobová regionální periodika. Jelikož byl nymburský cukrovar významným průmyslovým podnikem v okrese a Hanuš Karlík výraznou osobností města, plnila jak továrna, tak její ředitel, stránky nymburských plátků poměrně často. Proto neopomím ani informace získané z novin a to především *Občanských listů* a *Občanských novin*. Jak bylo řečeno výše, některé články z oněch listů jsem objevila v *Bibliografii historicko-vlastivědné literatury okresu Nymburk*. Ale velké množství článků dotýkajících se zdejšího cukrovaru tato bibliografie opomíjí. Musela jsem tedy prostudovat i ostatní ročníky, které se v bibliografii neobjevují, a podařilo se mi objevit nemalé množství zpráv především z let, kdy Hanuš Karlík vedl s některým z redaktorů místních novin spory. Tyto články se následně staly důležitým zdrojem pro mou práci.

Významným tiskem, jehož znalost je povinností pro každého, kdo se zabývá cukrovarnictvím, jsou *Listy cukrovarnické*. V několika ročnících jsou představeny Karlíkovy vynálezy, které pro *Listy cukrovarnické* sám popsal. V dalších zas jeho jméno nalezneme minimálně v souvislosti se schůzemi různých cukrovarnických spolků, jejichž bezpočtu byl Karlík buď členem či jim předsedal. *Listy cukrovarnické* byly vydány v knižní podobě, díky čemuž mají na rozdíl od *Občanských listů* a *Novin*, které byly pouze svázané, přehledný obsah a seznam autorů. Pokud někdo stejně jako já tvoří pouze historickou práci, snadno se tak vyhne odborným článkům, které tvoří většinu každého svazku.

Trochu jiný pohled na Karlíkovu osobu přináší Hugo Ottruba a jeho *Pravda o „národohospodářské“ činnosti pánů ředitelů Hanuše Karlíka a Dra Jaroslava Preisse z roku 1919*. Toto dílo je pravým opakem Šlechtovy nekritické adorace a Pucova obdivu Hanuše Karlíka. Ředitel nymburského cukrovaru je zde líčen jako podvodník, který zneužívá svého postavení. Řadí se tak vedle některých článků v *Občanských listech* a *Novinách*, které vyvolávají otázky ohledně Karlíkova charakteru. Ale mým úkolem není soudit ryze člověka, nýbrž dopad jeho práce. Proto se k povahovým rysům cukrovarnického velmože snažím stavět co možná nejvíc nezaujatě. Ostatně co se výsledků Karlíkových sporů týče, každý si může udělat vlastní obrázek o tom, kde byla pravda.

Nesmím opomenout zmínit ani kolektivní studii *Cukrovarnictví, cukrovary a cukrovarníci z roku 2011*. Tato studie je snahou o oživení dějin českého cukrovarnictví, což jen dokazuje, že i v dnešní době si stojí za to slavnou českou cukrovarnickou tradici připomenout. O nymburském cukrovaru a Hanuši Karlíkovi zde píše Michal Plavec

v článku *Hanuš Karlík versus Jan Baptista Nebeský – Spor ohledně modernizace nymburského cukrovaru v roce 1886*. O osobě Nebeského (stejně jako o dalších v práci jmenovaných) najdeme více v *Knize osobností a organizací města Nymburka* (dále jen *Kniha osobností a organizací*) rovněž z roku 2011.

V závěru práce se snažím zmapovat období po Karlíkově odchodu z nymburského cukrovaru. Až do Karlíkovy smrti jsou informace o chodu cukrovaru poměrně četné a to hlavně díky Janu Pucovi a regionálním periodikům. S Karlíkovým úmrtím ovšem zprávy o dění v cukrovaru pomalu utichají. Cukrovar sám žádný soubor věnovaný vlastní historii nevydal, ani nikdo jiný se o to zatím nepokusil a novinových článků o cukrovaru je od roku 1927 také velmi málo. Velkým štěstím pro mě byla možnost seznámit se s ing. Vladimírem Ulrichem, který vedl ve funkci ředitele nymburský cukrovar od roku 1974 až do poslední kampaně 1996. Pan Ulrich byl tak laskav a věnoval mi chvíli svého drahocenného času, aby mi porozprávěl o posledních letech v cukrovaru. Jeho vyprávění mi pomohlo zorientovat se i v cukrovarnických technologiích a odborné terminologii, díky čemuž se mi pak lépe pracovalo s již získanými poznatky.

1. Počátky českého cukrovarnictví

Období, ve kterém se české cukrovarnictví teprve utvářelo v samostatné průmyslové odvětví, můžeme rozdělit do tří fází podle používané suroviny k výrobě cukru. Nejprve se samozřejmě jednalo o dovezenou cukrovou třtinu, v čase kontinentální blokády se experimentovalo i se získáváním cukru z javoru a v neposlední řadě je zde cukrová řepa. Dějiny získávání cukru z cukrové řepy bychom ještě mohli rozlišit na další stádia odvozená dobou a mírou cukrovarnického pokroku, což by ovšem působilo trochu nepřehledně. Proto volím u řepného cukrovarnictví pouze chronologický popis.

1.1. Třtinový cukr

První rafinerie cukru vznikla na Zbraslavi. O její založení si koncem roku 1786 podal žádost Josef Sauvaigne původem z Nizozemí. V roce 1785 se mu povedlo založit rafinerii v Klosterneuburku nedaleko Vídně a své podnikání chtěl rozšířit i do českých zemí. Pro zbraslavskou rafinerii žádal četné výhody, které by mu zaručily výhradní postavení na trhu s cukrem.¹ Jeho vysoké nároky na celní úlevy však neprošly v platnost a Sauvaigne si musel vystačit pouze s privilegií, které již užívala jeho továrna v Rakousku. Později se Sauvaignovi dostalo značných ústupků. Zbraslavská rafinerie byla založena jako akciová společnost a vydala k prodeji 300 akcií po 500 zlatých. Velký zájem na koupi měl obchodní dům Fries a spol., jehož vložená důvěra v nově zbudovanou továrnu rozptýlila vsudypřítomné obavy z riskantnosti celého podniku.²

Sauvaigne si jako ředitel rafinerie dokázal vymoci snížení dovozního cla na koloniální surovinu a v roce 1789 se mu konečně podařilo prosadit zákaz dovozu cizí rafinády. Jako ambiciózní podnikatel se zbavoval konkurence a snažil se ovládnout domácí trh. Budování monopolu mělo své následky. Sauvaignovo počínání vadilo především velkoobchodníkům, kterým zákaz dovozu cizího cukru značně zneprůjemnil život. Byli totiž nuceni odebírat cukr pouze ze Zbraslavi, která si nyní mohla libovolně pohybovat s jeho cenou.³ V roce 1790 se zbraslavská rafinerie zvětšila a měsíčně zvládla vyprodukovat kolem 1800 metrických centů cukru. Roční spotřeba cukru v Čechách se odhadovala na 24 000 centů. Obchodníci s cukrem tento fakt ukazující, že

---

¹ ŘíHA 1976, 16

² ŘíHA 1976, 17

³ ŘíHA 1976, 19

továrna na Zbraslavi není schopna pokrýt poptávku, předložili spolu s dalšími stížnostmi až k nejvyšší instanci. Po dlouhém naléhání se jim povedlo vymoci zrušení zákazu dovozu cukru ze zahraničí. Ač se zbraslavský cukr svou kvalitou i cenou dovezenému zahraničnímu cukru dokázal vyrovnat, na což Sauvaigne často a rád poukazoval, přišel o svou exkluzivitu a znovu musel soupeřit o své místo na trhu s velkoobchodníky.⁴ Období rozkvětu zbraslavské rafinerie se nenávratně blížilo konci. Získávání koloniální suroviny bylo kvůli zničeným americkým plantážím cukrové třtiny nyní o mnoho náročnější a odbyt domácího cukru vázl. Firma se najednou ocitla na pokraji existenční krize, což stálo Sauvaigneho místo ředitele. Později dokonce kvůli sporům se společností Fries a spol. přišel o majetek. Ke konci 18. století továrna už jen živořila. Na přelomu let 1802/1803 se provoz zastavil úplně.⁵

Po zastavení výroby na Zbraslavi byly české země zcela odkázány na dovoz zahraniční rafinády. Situaci kolem zvýšené ceny cukru a jeho následném nedostatku ještě vyostřila kontinentální barikáda. Napoleonova snaha o přerušování obchodu mezi Anglií a kontinentální Evropou se projevila i v obchodu s cukrem. Hledaly se tedy nové cesty, jak levný anglický cukr nahradit.

1.2. Javorový cukr

Koho by napadlo, že oblíbený javorový sirup, jež si dnes spojujeme především s Kanadou, se na počátku 19. století vyráběl i v našich končinách. Lidé prahli po sladkých krystalcích, ale co dělat, když byl dovoz koloniální suroviny tak ztížen. Jediným řešením bylo hledat náhradu v jiných rostlinách a plodech, nejlépe v těch, které bychom dokázali na našem území sami vypěstovat. Než obrátím svou pozornost k cukrové řepě, přijde mi při nejmenším zajímavé zastavit se na chvíli u získávání cukru z javorové šťávy, které se sice dlouho neudrželo, ale svůj podíl v dějinách českého cukrovarnictví dozajista má.

Zprávy o navrtávání javorových stromů za účelem získávání šťávy máme již z 18. století. S nápadem na vysazování cukrového javoru za tímto účelem přišel časlavský lékař Adam Steinreiter a svou vizi předložil Hospodářské vlastenecké společnosti. Jelikož sám neměl prostředky pro sběr a svařování javorové šťávy, ujala se pokusu dle Steinreiterova návodu sama Hospodářská vlastenecká společnost. Roku 1810 se už

---

⁴ ŘÍHA 1976, 21

⁵ ŘÍHA 1976, 24

úspěšně podařilo vyrobit javorový cukr Karlu Böhringerovi.⁶ Jelikož tou dobou byla výroba řepného cukru stále ještě novinkou a jeho výroba byla nákladná, javorový cukr byl pro své jednoduché a levné získávání veřejností vřele přijat. Ze 100 litrů javorové mízy se po zhuštění, cezení a odebrání nečistot získalo asi 2 a půl litru syrobu (hustého cukerného roztoku), který se pak nechal 10 až 20 dní na plochých glazurovaných miskách krystalizovat.⁷

Böhringer vyzval všechny majitele panství, aby věnovali alespoň kus své půdy k výsadbě javorů. K získávání javorové mízy vydal podrobný návod. Na jeho výzvu reagovala Hospodářská vlastenecká společnost, která roku 1811 vyhlásila, že udělí zlatou spolkovou medaili tomu, kdo se nejvíce zasadí o výsadbu javorů nebo nejvíce cukru z javorové šťávy vyrobí.⁸ Sekretář společnosti, Jan Kristián Mikan, shrnul dosavadní znalosti a zkušenosti s výrobou javorového cukru ve spisu „Über Zucker-Erzeugung aus Ahorn-Saft“.⁹ V něm vyzdvihuje nízké náklady na výrobu cukru z javorové šťávy, ke které není potřeba žádných drahých struhadel, lisů a přístrojů k čištění. Zároveň předpovídá javorovému cukru zářivou budoucnost, neboť počítá, že cenová hladina dováženého cukru se v následujících 25 letech, než se nově vysazené stromy budou moci navrtat, nepohne dolů.¹⁰

Roku 1812 dosáhla výroba javorového cukru na našem území svého vrcholu. Toho roku bylo vyrobeno 3068 kg cukru, z čehož téměř polovina pocházela od Karla Böhringera. Cukrovar ve Žlebích produkoval největší množství javorového cukru v Čechách i v následujících dvou letech.¹¹ Jenže právě v roce 1814 přišla stagnace tohoto způsobu rafinace. Způsobil ji nedostatek javorové mízy z opakovaně navrtaných stromů, především pak mládí a nevyvinutost stromů nově vysazených a roztroušenost dospělých stromů po lesích. Rok 1815 pak přinesl pouhých 81 kg javorového cukru.¹² Od finančně neperspektivního způsobu získávání cukru se tedy upustilo.

1.3. Řepný cukr

Než se cukrové řepě podařilo vypořádat s konkurencí koloniální suroviny, byl to běh na dlouhou trať. Třtinový cukr se po zrušení kontinentální blokády opět dostával do

---

⁶ NEUMANN 1891, 65

⁷ NEUMANN 1891, 66

⁸ NEUMANN 1891, 67

⁹ ŘÍHA 1976, 53

¹⁰ NEUMANN 1891, 69

¹¹ NEUMANN 1891, 75

¹² NEUMANN 1891, 77

popředí, ale už si nedržel tak výsadní postavení na trhu. Řepné cukrovarnictví získávalo na oblibě především proto, že řepa se dala v lokálních podmínkách pěstovat, o čemž u cukrové třtiny nemohla být řeč. To se také projevilo ve výrobních nákladech, které nebyly zatíženy o dovozní clo. Ale dříve než se řepa stala hlavní surovinou pro získávání cukru na našem území, museli se zdejší zemědělci a průmyslníci naučit s ní pracovat.

První pokusy s výrobou řepného cukru jsou dozajista spojené se zbraslavskou rafinerií a můžeme je datovat přibližně k roku 1795.¹³ O výrobu řepného cukru ve větším měřítku se zasadil hrabě Rudolf Vrbna na panství v Hořovicích. Ten nechal roku 1800 na svých pozemcích vysadit cukrovou řepu a postavit zařízení pro její zpracování.¹⁴ Z Hořovic vycházel pouze syrob, který se pak k rafinaci převážel do Zbraslavi. Zdejší produkt byl však v porovnání s výrobou z koloniální suroviny velmi nákladný, což roku 1805 pokusy s řepným cukrem v Hořovicích ukončilo.¹⁵

S Napoleonovým bojkotem anglického obchodu s pevninou v následujících letech vystřelily ceny cukru do nebeských výšin. Řepný cukr se tak opět dostával do středu zájmu. 31. března 1810 si žákský podnikatel Ludvík Fischer podal žádost k zemskému guberniu o povolení výroby cukerných produktů. Komise zabývající se jeho žádostí dokonce shledala syrob vyrobený v Žákách hustší a sladší než dovážený syrob z Hamburku.¹⁶ Fischer zkoušel na svých pozemcích pěstovat rozličné druhy řepy a zkoušel, která z nich je pro výrobu cukru nejvhodnější. Nabyté znalosti pak sdílel s Hospodářskou vlasteneckou společností, která se všemi možnými cestami snažila povzbudit zájem o výrobu cukru z lokálních zdrojů.

V roce 1812 fungovaly v Čechách cukrovary v Žákách, Čáslavi, Liběchově, Chlumu a pár dalších.¹⁷ Ale stejně rychle jak nové cukrovary vznikaly, tak také zanikaly. Hospodářská vlastenecká společnost krom řepného cukru podporovala i cukr javorový, čímž se odborná společnost rozdělila na dva tábory. Některé cukrovary pak nebyly schopny konkurovat již opět volně dostupné třtině. Cukrovary v Liběchově a Žlebech se dokázaly udržet ještě během kampaně 1815, přesto se o rok později nevyhnuly zániku.¹⁸ České cukrovarnictví se ocitlo v krizi. Probuzení přišlo až s obnovením zájmu o řepný

---

¹³ K. C. Neumann tak soudí podle návštěvy Francois-Charlese Acharda na Zbraslavi. Ten myšlenku výroby cukru z řepy hojně rozšiřoval po Evropě. NEUMANN 1891, 10

¹⁴ ŘÍHA 1976, 45

¹⁵ NEUMANN 1891, 11

¹⁶ NEUMANN 1891, 19

¹⁷ NEUMANN 1891, 54

¹⁸ ŘÍHA 1976, 73

cukr v Německu ke konci dvacátých let 19. století a především s průmyslovým pokrokem, který do cukrovarnictví přinesl nové technologie a stroje.

První cukrovar založený na našem území po velké krizi se nacházel v Kostelním Vydří na Moravě. Na dačickém panství jej zřídil Tomáš Grebner roku 1829. Zdejší půda nebyla pěstování řepy nakloněna, což byl hlavní důvod, proč pouze po tříletém působení cukrovar zanikl. Následně roku 1832, zde Grebner zřizuje rafinerii na třtinový cukr. Grebnerova snaha však probudila myšlenky na domácí rafinaci, které se chopili i jiní. Především stát se opět začal zajímat o cukrovarnictví jako o perspektivní průmyslovou výrobu, což začátkem roku 1831 potvrdil císařským rozhodnutím osvobozujícím veškerou výrobu cukru z domácích plodin od daně ze zisku na dobu 10 let.¹⁹

Téhož roku zahájil provoz cukrovar v Dobrovici.²⁰ Kníže Karel Anselm Thurn-Taxis pozval na své panství německého cukrovarnického odborníka Karla Weinricha, aby zde zařídil cukrovar, řídil výrobu a vyškolil dělníky.²¹ Weinrichův přínos pro české cukrovarnictví byl neocenitelný. Vždyť současně s dobrovickým cukrovarem řídil stavbu cukrovaru i v Malé Chuchli na pozemcích zbraslavského panství knížete Bedřicha Oettingen-Wallersteina. Vedení chuchelského cukrovaru se ujal Weinrichův přítel Bedřich Kodweiss. Oba tito průkopníci řepného cukrovarnictví v českých zemích vydávali četná pojednání o cukrovarnické technice a pěstování řepy. Přispěli tak k rozšíření znalostí o modernizaci tohoto průmyslu. Oba majitelé cukrovarů byli navíc otevření myšlence vyškolit případné zájemce výrobě cukru.²²

Léta 1835 až 1838 můžeme směle nazvat zakladatelskou horečkou. Weinrich byl zavalen žádostmi o zřízení nových cukrovarů. V tomto období jich v Čechách a na Moravě vzniklo na padesát.²³ Každý chtěl vyrábět cukr, ale ne každý to uměl. Rychle vznikající nové podniky mnohdy nehleděly na to, zda je okolní půda pro pěstování řepy vhodná. Neúroda nutila cukrovary dovážet cizí řepu, která navyšovala výrobní náklady. Prvních pár let se tyto podniky dokázaly udržet, ale ve srovnání s lépe vybavenou konkurencí nemohly dlouho přetrvat.²⁴ Některé cukrovary, kterým se nevyplatil plný provoz, se zaměřily pouze na výrobu syrobu. Ten pak posílaly do jiných továren k

---

¹⁹ DUDEK 1979, 30

²⁰ Dnes nejstarší nepřetržitě fungující cukrovar v Evropě.

<http://www.cukrovarytd.cz/vyroba/zavody/cukrovar-dobrovice/historie-cukrovaru-dobrovice/> vyhledáno dne 30. září 2017

²¹ DUDEK 1979, 31

²² DUDEK 1979, 33

²³ DUDEK 1979, 41

²⁴ ŘÍHA 1976, 99

rafinaci.²⁵ Tentokrát ale nemůžeme mluvit o krizi cukrovarnictví obecně. Vždyť velké podniky nadále skvěle fungovaly. Šlo spíš o nezvratitelný vývoj událostí, který musel nutně po takovém zakladatelském šílenství následovat. Tato situace a snahy státu o zdanění výroby řepného cukru nárůst dalších cukrovarů brzdily. Ve 40. letech 19. století vzniklo v Čechách 16 nových cukrovarů, ale 28 jich zaniklo.²⁶

Morava až takový cukrovarnický boom nezažila a počet cukrovarů se zde tak rapidně neměnil. Na Moravě se v této době zároveň zrodil jeden z důležitých milníků cukrovarnické historie. Postaral se o něj ředitel dačické rafinerie Jakub Kryštof Rad. Říká se, že jeho žena se jednou zranila při porcování cukrové homole a tak Rad vymyslel způsob, jak vyrábět cukr, aby se bez větší námahy dal okamžitě spotřebovat. Světlo světa spatřila první cukrová kostka. Rad si svůj vynález nechal patentovat roku 1843 a už v roce 1845 byl patent prodán do Anglie.²⁷ Můžeme věřit, že mu bylo líto ruky své ženy, ale důvodů k vynálezu „čajového cukru“, jak jej tehdy nazval, bylo více. Praktičnost malých kostek se projevila i při sušení cukru. Poté, co byly kostky vytlačeny ze stroje a převezeny do sušárny, se mohly již druhý den balit a expedovat, zatímco výroba cukrové homole trvala díky dlouhému vysychání až 21 dní.²⁸ Dačický vynález měl dost možná i podíl na tom, že Morava, i přes menší počet cukrovarů, vedla ve výrobě cukru nad Čechami. Na začátku padesátých let vyráběly české země 76% řepného cukru celé monarchie, na čemž měly největší zásluhu právě moravské cukrovary.²⁹

Padesátá léta představují přechod z trojpolního systému na střídavé hospodaření. Část pole už se nenechávala ležet ladem, ale účelně se využila k pěstování jiných zemědělských plodin. Právě průmyslové plodiny, mezi něž samozřejmě patří i řepa, měly na tomto přechodu největší zásluhu. Tento způsob prosazovaly především šlechtické velkostatky, které na to měly dostatečný kapitál i potřebnou a zkušenou pracovní sílu.³⁰ To na vesnicích byl přístup k novému způsobu obhospodařování půdy poněkud nedůvěřivý. Přesto si postupně dobyl cestu i k rolnictvu. Zkušenosti získávali rolníci právě na velkostatecích a po jejich vzoru začali pěstovat řepu.³¹ Ve druhé polovině šedesátých let představovalo pěstování řepy nejvýnosnější zemědělské

---

²⁵ ŘÍHA 1976, 100

²⁶ DUDEK 1979, 162

²⁷ ŘÍHA 1976, 41

²⁸ ŘÍHA 1976, 40

²⁹ ŘÍHA 1976, 107

³⁰ DUDEK 1979, 95

³¹ DUDEK 1979, 101

podnikání.³² Řepy bylo všude dost, ale její zpracování vázlo. Nastalá situace proto volala po založení nových cukrovarů, což vykulminovalo v další zakladatelskou horečku.

Rolnické hnutí se tehdy začalo naplno prosazovat. Zásahu na tom měl i zákon platný od 15. listopadu 1867, který umožňoval vznik hospodářských spolků nezávislých na Hospodářské vlastenecké společnosti. Vzniklé spolky stály v čele rolnických snah o zakládání akciových cukrovarů.³³ Každý rolník držící akcie se zavázal dodávat do cukrovaru určené množství řepy na akcii. Od toho si rolníci slibovali, že jejich cukrovary nikdy nebudou trpět nedostatkem řepy a vydělané peníze za její zpracování skončí zase zpátky u nich. A i přes mnohé počáteční nedostatky se rolnickým cukrovarům skutečně dařilo. Především v Čechách, kde jich vzniklo nejvíce, měly značný hospodářsko-politický význam. V roce 1872 vedly rolnické cukrovary v počtu nad šlechtickými. Ze 165 cukrovarů, fungujících tou dobou v Čechách, jich rolníci vlastnili téměř polovinu.³⁴ Jelikož polabská krajina je úrodná, rolníci začali pěstovat řepu i zde. A s pěstováním řepy vzniká i potřeba po jejím zpracování. Proto se v roce 1869 začalo jednat o založení rolnického cukrovaru s úpisem řepy na akcii i v Nymburce.

---

³² DUDEK 1979, 129

³³ DUDEK 1979, 132

³⁴ DUDEK 1979, 139

2. Založení nymburského cukrovaru

Před začátkem 70. let 19. století se Nymburk nemohl řadit mezi průmyslová města. Jeho obyvatelstvo tvořili především obchodníci a hospodáři. Ve městě nebyla žádná továrna a železniční trať Severozápadní dráhy byla teprve ve výstavbě. Slavné Postřižiny mohli hospodští čepovat až s rokem 1898, kdy byl založen pivovar.³⁵ A továrna na výrobu likéru Griotte spadá ještě do pozdější doby. Nymburský cukrovar se tak stal prvním průmyslovým podnikem ve městě. Do provozu byl uveden už v roce 1870.

Zájem na založení cukrovaru měla prakticky veškerá městská elita. Jenže počáteční nadšení rychle opadlo a vystřídal je pochyby a nedůvěra. To překonal až Hugo, kníže Thurn-Taxis, který podpořil rolníky koupí několika stovek akcií budoucího cukrovaru. Rod Taxisů se obecně významně podílel na rozvoji českého cukrovarnictví. Dodnes si můžete povšimnout zkratky TTD (Thurn-Taxis Dobruška) na balíčcích s cukrem. Jak už bylo řečeno dříve, Karel Anselm založil cukrovar v Dobrušce. Jeho synové pak v rodinné tradici pokračovali. Rudolf se podílel na založení cukrovaru v Mladé Boleslavi³⁶ a asi rok na to, přesně 18. února 1869 se jeho starší bratr Hugo stal předsedou akciové společnosti nymburského cukrovaru.³⁷

Stavba cukrovaru započala téhož roku v polích³⁸ severovýchodně od historického centra Nymburka na ploše 30 korců (odpovídá 85 110 m²), při celkových nákladech 490 332 zlatých. Akciová společnost disponovala kapitálem 240 000 zlatých rozdělených do 800 akcií po 300 zlatých. Stroje pro továrnu dodala firma Daněk a spol., kterou cukrovarnická zakladatelská horečka slušně živila.³⁹ Na jaře roku 1870 byla stavba dokončena a na podzim téhož roku byla továrna uvedena do provozu. Nutno ještě dodat, že výchozím produktem zdejšího cukrovaru byl surový cukr. V Nymburce nikdy nevznikla rafinerie.

První kampaň, která skončila na jaře 1871, se hned ukázala jako neúspěšná. Následky na sebe nenechaly dlouho čekat. Nejprve rezignoval ředitel Münch. Poté majitel největšího počtu akcií, kníže Thurn-Taxis, opustil místo předsedy správní rady a všechny své akcie prodal. Aby toho nebylo málo, brzy poté založil cukrovar ve Vlkavě,

---

³⁵ KULHÁNEK 1911, 475

³⁶ DUDEK 1979, 133

³⁷ HISTORIE A SOUČASNOST PODNIKÁNÍ 2001, 70

³⁸ Dnes plochu areálu pokrývají rodinné domy v ulicích Hrabalova a U Cukrovaru.

³⁹ DUDEK 1979, 149

kterému věnoval veškerou svou pozornost, a proto také zakázal dovoz řepy z loučeňského panství do Nymburka.⁴⁰ Od té doby byly tyto cukrovarny hlavními konkurenty.

Cukrovar nepodlehli hned prvnímu neúspěchu a o své místo na trhu se snažil bojovat. O jeho chod se starala správní rada pod vedením předsedy Karla Kulicha, místopředsedou byl Ferdinand Mašín, zbylími členy František Mašín, František Dlabač, Josef Urbánek, Emanuel Novodvorský a Jan Scheuer. Ředitelem byl Jan Mikulejský, za jehož působení se podařilo vlečkou spojit cukrovar se železnicí. Aby mohl cukrovar vůbec fungovat, zadlužil se na 150 000 zlatých u Občanské záložny. Kvůli tomu rezignoval účetní Vašátko a za nedlouho i ředitel Mikulejský. Správní rada jen těžko v okolí hledala nového schopného ředitele a tak správu nad cukrovarem převzali bývalí adjunkti Pivrnec a Královec.⁴¹

Z obsahu protokolů správní rady z let 1875-1877⁴² však můžeme soudit, že tito pánové o úskalích řízení tak velkého podniku zřejmě neměli žádné ponětí. Jejich snažení by se možná dalo ocenit, kdyby výsledkem toho cukrovar téměř nezkrachoval. Správní rada si vedla velmi neehospodárně a velmi často si na chod továrny musela půjčovat a to hlavně u pražské pobočky vídeňského bankovního domu M. Thorsch & Söhne, ale pomocnou ruku nabídl i sám předseda správní rady Karel Kulich, který podle zápisu ze schůze konané 3. května 1876 půjčil cukrovaru 10 500 zlatých. Získané peníze pak povětšinou spolky opravy a nákup uhlí. Další investice byly vloženy do nákupu řepného semene, konkrétně od firmy Waldek & Wagner. Úrodná polabská krajina by nám mohla vnutit myšlenku, že si cukrovar začal řepu pěstovat sám. Opak je pravdou. Nakoupená semena se prodala zemědělcům, jejichž úkolem bylo vypěstovat co možná nejkvalitnější plodinu. Cukrovar tak měl kontrolu nad tím, jakou řepu vykupuje. Tato praxe se ostatně zachovala dodnes. Jenže nákup semen v Nymburce zřejmě nebyl svěřen odborníkům, což pak vedlo k nekvalitní úrodě, kterou se ale cukrovar zavázal vykoupit. Stávalo se, že ze semena vzešlo velmi málo řepy nebo byla pro výrobu cukru naprosto nevhodná. Tak v roce 1877 cukřmistr Královec rezignoval.

Zprávy o tom, s jakými výsledky cukrovar v tomto období hospodařil, se mi nepodařilo dohledat. Jisté je, že cukrovar musel mít ze svého produktu nějaký příjem, v opačném případě by zřejmě neměl dlouhou životnost. Výše příjmu však musela být

---

⁴⁰ HRNČÍŘ 1894, 192

⁴¹ OBČANSKÉ LISTY č. 13, 6. července 1895

⁴² Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Spolková cukrovarna Nymburk, Protokoly správní rady 1875-1877

zanedbatelná a nedokázala pokrýt všechny pohledávky. O zisku už nemůže být řeč vůbec.⁴³ To dokládá i fakt, že si správní rada musela nejednou půjčit peníze, aby mohla splatit jinou půjčku, které hořel termín splatnosti. Z výše uvedeného vyplývá, že cukrovar nutně potřeboval nové, schopné vedení, které by mu konečně po letech zoufání zajistilo stabilní místo na trhu. Poslední z odpovědných správců, pan Pivrnec, i pro svou nemoc ve funkci skončil. Předseda správní rady, Karel Kulich, vložil veškerou svou důvěru v mládí a schopnosti Hanuše Karlíka, kterého na jaře 1881 přivedl do Nymburka.

---

⁴³ Ve výroční zprávě k 25 letům od založení cukrovaru z Občanských listů se uvádí, že v tomto období probíhaly kampaně s uspokojivým výsledkem a cukrovar se nedostal do ztráty. OBČANSKÉ LISTY č.13, 6. července 1895

3. Nymburský cukrovar pod vedením Hanuše Karlíka

Jan Karlík, kterému nikdo neřikal jinak než Hanuš, se narodil 23. března 1850 v Rokycanech do rodiny učitele Františka Václava Karlíka a Kateřiny Karlíkové, za svobodna Corvínové. Ještě jako žáček se z otcova rozhodnutí začal učit řemeslu, nejprve soustružnictví u pana Kespelherra, pak i truhlářině u pana Světlíka.⁴⁴ V roce 1863 odjel do Plzně, kde navštěvoval městskou německou reálnou školu. V roce 1866 začal studovat na pražské polytechnice obor technická chemie. Po úspěšném absolvování v roce 1870 se okamžitě rozhodl pro práci v cukrovarnictví.

Zaměstnání v novém vzkvétajícím průmyslovém odvětví bylo velmi žádané, proto bylo obtížné místo v cukrovaru sehnat. Karlík obcházel cukrovary ve Svojsčicích, Zásmukách, Kutné Hoře, Ovčárech a Kolíně a žádal neplacené místo praktikanta. To se mu podařilo sehnat až v cukrovaru ve Velimi. Zde se zároveň setkal se svým spolužákem z Plzně a pražské polytechniky, Václavem Novákem, který se později ve Velimi stal ředitelem.⁴⁵ Práce praktikanta nebyla vůbec snadná. Karlík s Novákem se dělili o jedno lůžko, na kterém se střídali podle toho, kdo se zrovna vrátil ze směny a komu zrovna začínala. Karlíkovi byla přidělena práce na váze v Kostelní Lhotě, kam mu jen cesta trvala dvě hodiny.⁴⁶ Nedlouho na to přesídlil do Křečhoře, kde přijímal řepu na váze „U Slunce“. Večer se pak se záznamy ve vážných arších vracel do Velimi. Tohle vše mladý Hanuš podstupoval, aby se blíže seznámil s chodem cukrovaru a získal tak potřebnou praxi. Několik dělníků mu dovolilo vyzkoušet si jejich práci, samozřejmě pod dozorem a rozhodně až ve večerních hodinách, kdy měl svou práci splněnou. Po kampani nebylo už praktikantů potřeba, tak byl Karlík s ostatními propuštěn, pouze Novák v závodě zůstal.⁴⁷

Po návratu domů hledal Hanuš jen marně práci v cukrovarnictví. Až přes známého svého otce se mu podařilo získat místo technického asistenta v cukrovaru v Dolním Cetně s platem 500 zlatých ročně.⁴⁸ Předsedou správní rady cukrovaru v Cetně byl Rudolf, kníže Thurn-Taxis. Karlík ve svých pamětech vzpomíná na to, že kníže nehospořil dobře s penězi a zadlužil se jistému Austerlitzovi, který knížete kvůli dluhu pronásledoval se zatýkacím rozkazem. Karlík, který měl knížete evidentně velmi

---

⁴⁴ KARLÍK 1927, 9

⁴⁵ KARLÍK 1927, 12

⁴⁶ KARLÍK 1927, 14

⁴⁷ KARLÍK 1927, 35

⁴⁸ KARLÍK 1927, 37

rád, se rozhodl Austerlitz za jeho jednání ztrestat a to přímo v kanceláři cukrovaru. Z Karlíkova vyprávění není jasně patrné, jak takové potrestání probíhalo, sám však dodává, že za něj byl žalován.⁴⁹

Když zemřel Bohuslav Kallmünzer, oblíbený avšak dlouhodobě stonající ředitel cukrovaru v Dolním Cetně, všichni zaměstnanci se vypravili na pohřeb do Mělníka. Hanuš Karlík se tam tehdy seznámil s činiteli z tamního cukrovaru a hned dostal nabídku zaměstnání s ročním platem 700 zlatých. Místo přijal a v mělnickém cukrovaru začal pracovat v květnu roku 1872.⁵⁰ Po dvou letech v Mělníce Karlík získal místo ředitele cukrovaru v Záboří. Získal jej na úkor dvou adjunktů, kteří v cukrovaru pracovali dlouho předtím, což způsobilo jisté rozpory. Karlík jako nový ředitel usoudil, že rozpačitý vztah mezi ním a adjunktů by nedělal dobrotu, proto oba propustil a na jejich místo dosadil zaměstnance, které znal ze svého dřívějšího působení ve Velimi a Cetně.⁵¹ Období ve vedení cukrovaru začalo pro Karlíka úspěšně. Dokonce se mu povedlo snížit spotřebu uhlí, přičemž vysoká spotřeba uhlí byl právě důvod výpovědi jeho předchůdce. Jenže první problémy na sebe nenechaly dlouho čekat. Ne že by to snad byla Karlíkova vina, ale dlouhá zima roku 1874 způsobila, že řepa na polích pomrzla. Akcionáři cukrovaru uvažovali nad vyhlášením úpadku, ale nakonec dostal cukrovar ještě šanci. Při kampani se povedlo získat z 90 000 vídeňských centů řepy na 11 % cukru. Zisk pak poplatil veškeré dluhy cukrovaru a zbylo i na výplatu 30 zlatých na akcii pro každého akcionáře.⁵²

Na jaře 1875 správní rada zábořského cukrovaru vyslala Karlíka do Německa, kde se tou dobou v Halle konal sjezd Německého cukrovarnického spolku. Hlavním účelem jeho cesty bylo nabýt znalosti o osmóze⁵³. Za tímto účelem navštívil i belgický Gent, kde ve zdejších cukrovaru s osmózou už měli zkušenosti. Po návratu domů okamžitě zařídil koupi potřebného strojního vybavení a tento princip zavedl i v Záboří.⁵⁴

Zdejší cukrovar patřil díky Karlíkovu přičinění k těm lepším a modernějším, ale Karlíkovi se zde už nežilo dobře. Hledal proto jiný cukrovar, kde by mohl vykonávat post ředitele. S Davidem Blochem z cukrovaru v Kostelci nad Labem vyjednal všechny podmínky a byl připraven se do Kostelce přestěhovat. Jenže o Karlíkově úmyslu opustit

---

⁴⁹ KARLÍK 1927, 39

⁵⁰ KARLÍK 1927, 42

⁵¹ KARLÍK 1927, 48

⁵² KARLÍK 1927, 50

⁵³ Osmózou se získával cukr z melasy. Tuto metodu Karlík rozsáhleji popsal v Příspěvků k osmose v Listech cukrovarnických. LISTY CUKROVARNICKÉ 1883, 49

⁵⁴ KARLÍK 1927, 56

post ředitele cukrovaru v Záboří se doslechl i předseda správní rady nymburského cukrovaru Karel Kulich, který se v Karlíkově nepřítomnosti snažil přesvědčit jeho ženu, aby se u svého chotě přimluvila a on vzal místo ředitele cukrovaru v Nymburce. Správní rada nabídla Karlíkovi 3000 zlatých roční plat a k tomu 3 % z hrubého výdělku.⁵⁵ Zábořská správní rada se sice snažila Karlíka přesvědčit, aby zůstal a nabídla mu dokonce vyšší plat, on i tak nabídku Karla Kulicha přijal a v dubnu 1881 se do Nymburka odstěhoval.⁵⁶

3.1. Ředitelem v Nymburce

Po příchodu do Nymburka na Karlíka čekal šok. Zábořský cukrovar, který právě opustil, byl soběstačným, moderním podnikem, ale cukrovar v Nymburce se takové myšlence ani neblížil. Zařízení cukrovaru bylo chatrné, zašlé a zastaralé. Veškeré nutné náklady na zvelebení podniku byly přislíbeny uhradit až se skončením kampaně. Karlík přesto i s pramálo prostředky dokázal zázraky. Odstranil staré stroje a nahradil je novými, upravil okolní cesty a zřídil Decauvilleovu dráhu⁵⁷ k usnadnění převozu řepy z krechtů do řepníku, což dosud obstarávaly volské potahy.⁵⁸ Cukrovar se pomalu proměňoval do vyhovujícího stavu, proto je na místě si vysvětlit, jak provoz cukrovaru a s tím i proces výroby cukru vypadaly.

Celý proces začínal u vypěstované řepy. Ta se svezla na pole, které se nacházelo co možná nejbližší cukrovaru, kde se vyskládala do střečovitých tvarů neboli krechtů, a zlehka se pokryla hlínou na bocích, ale hřeben krechtu zůstal volný, aby se zajistilo odpařování a řepa tak neshnila.⁵⁹ Z krechtů se pak řepa za pomoci Decauvilleovy dráhy převezla k řepnému splavu. Voda ze splavu řepu sice zbavila hlíny, ale ne dostatečně. Splavy proto řepu odvedly ke zvedacímu kolu, které řepu přeneslo do pracího stroje. Tam se řepa za pomoci otírání kořene o kořen zbavovala nečistot, proto musel být prací stroj naplněn co nejvíce, aby docházelo k potřebnému tření.⁶⁰

Po vyprání se řepa pomocí výtahu z plechových kapes vynesla do horní části továrny, odkud po nakloněné ploše padala do řezaček. „Na kolmé otáčivé ose pevně

---

⁵⁵ ŠLECHTA 1928, 138

⁵⁶ KARLÍK 1927, 65

⁵⁷ Úzkokolejná přenosná průmyslová železnice

⁵⁸ KARLÍK 1927, 67

⁵⁹ KARLÍK 1902, 5

⁶⁰ KARLÍK 1902, 17

naklínovaná kruhová deska (kotouč), v níž zasazeny jsou radiálně nože a na které spočívá účelnými protinoži v otáčivém pohybu zadržovaná řepa. To jest základ konstrukce našich rezaček, ...“⁶¹ Z rezaček pak vycházely řepové řízky. Způsob, jakým byly nařezány, narušil strukturu buněčné membrány a řepná šťáva obsažená v buňkách se pak pozvolna vyluhovala do vody. Tomuto procesu vyluhování se říká difuze.⁶²

Z difusní baterie se pak šťáva odčerpala, ale před dalším procesem čištění bylo potřeba jí zbavit zbytků řízků a drti. Pak se ohřála a vstoupila do saturačního procesu. Tento způsob čištění má za úkol zbavit šťávu bílkovin a jiných látek, které by ve finále bránily krystalizaci cukru. Za tímto účelem se do šťávy přidalo vápno, které všechny nežádoucí složky ve šťávě vysráželo. V první fázi saturace se tedy vyslazená šťáva promíchala s vápnem⁶³ a do směsi se pak vehnal saturační plyn, který vápno absorbovalo. Po vysrážení vápna se šťáva přefiltrovala na kalolisech, odkud pak samospádem přetekla do nádrže k druhé saturaci. V této fázi se opět přidalo trochu vápna a celý proces se opakoval. Po scezení byla šťáva odvedena do nádob k třetí saturaci, kdy už se žádné další vápno nepřidávalo. Ve třetí fázi saturačního procesu šlo o vysrážení posledních zbytků vápna, aby se docílilo co nejčistší šťávy.⁶⁴ Trojnásobná saturace je původní Karlíkův nápad, který roky nosil v hlavě, ale až v Nymburce se mu jej v roce 1884 povedlo zrealizovat.⁶⁵ Předtím se šťáva saturovala jen jednou nebo dvakrát, ale nikdy se nepovedlo zbavit se všech nežádoucích zbytků vápenného kalu. K dočištění se pak používala dobytčí krev nebo spodium (prach ze zvířecích kostí)⁶⁶.

Když byla šťáva čistá, svářela se ve vakuu v hustý roztok, který se táhl do kuželovitých forem, ve kterých pak vykristalizoval. Formy měly ve vrcholu otvor, ze kterého když se otočily hlavou dolů, vytekl zbylý syrob. Ve formě pak cukr vyschl. Jedině perfektně suchý cukr se mohl z formy vyklepat. Ve tvaru homole se pak prodával jako surový nebo se vozil dále k rafinaci.

V září 1881 začala první kampaň nymburského cukrovaru pod novým vedením. Jenže hned ze začátku nastal problém. Ve chvíli, kdy byla šťáva pomocí stlačeného vzduchu hnána do kalolisu k filtraci, nastal výbuch. Pojišťovací záklopka v kotli, ze které měl unikat přebytečný vzduch, byla zřejmě úmyslně ucpána, což způsobilo, že se

---

⁶¹ KARLÍK 1902, 18

⁶² KARLÍK 1902, 32

⁶³ KARLÍK 1902, 49

⁶⁴ KARLÍK 1902, 56

⁶⁵ KARLÍK 1927, 77

⁶⁶ PUC 1938, 25

kotel roztrhl.⁶⁷ Všichni zaměstnanci včetně samotného Karlíka, který byl v tu chvíli přítomen v továrně, unikli bez následků na zdraví. Dopadnout viníka se nepodařilo. Další nešťastná příhoda se stala, když se Karlík služebně odebral do filiálky v Kostomlatech. Hned po svém příjezdu zpět do Nymburka zjistil, že se jeden z excentrů saturačního stroje roztrhl. Chod cukrovaru se musel zastavit, než byla zajištěna náhrada. Když práce opět začala, zjistilo se, že v jednom z kalových čerpadel je trhlina a vytéká z něj šťáva. Nebyl však problém, s jehož řešením by si Hanuš Karlík nevěděl rady. Zbytek kampaně už probíhal relativně bez problémů. Cukrovar zvládl denně zpracovat 2 000 metráků⁶⁸ řepy a vzešlý zisk pak dokázal poplatit dluhy a přinesl i nějaký výtěžek akcionářům.⁶⁹

Co se nešťastných příhod týče, cukrovar neutrpěl ztráty pouze na vybavení. Sluší se vzpomenout, že hlavní práci odváděli především lidé. A o tom, že to byla práce velmi náročná a nebezpečná, svědčí i fakt, že si ne jeden z dělníků při jejím vykonávání přivodil zranění, ba co víc i ztrátu na životě. Jan Puc ve svých pamětech vzpomíná na svého bratra, který obsluhoval řezačku. Kromě řepy se do řezačky nesmělo nic jiného dostat, především kamení by mohlo poškodit nože. No a tak když obsluhující dělník spatřil, že se v řezačce nachází cizí těleso, musel řezačku vypnout, vlézt do ní a odstranit vše, co tam nepatří. Tak se stalo, že Pucův bratr vlezl do řezačky, aby odstranil kámen, ale jiný z dělníků mezitím řezačku zapnul. Mladíka pak odnášely s rozřezanými chodidly.⁷⁰ Měl však štěstí, že nepřišel o život. To jiný z chlapců, kteří v cukrovaru vypomáhali, takové štěstí neměl. Když se v létě před kampaní sestavoval řepný výtah⁷¹, jedna z plechových kapes spadla přímo na hlavu toho nebožáka a shodila jej z výšky asi dvou metrů na zem. Následek byl fatální, chlapec ve chvíli zemřel. V takovém případě bral cukrovar za povinnost, postarat se o poslední rozloučení. Zdali byl přítomen i ředitel Karlík, Puc už neuvádí.⁷²

---

⁶⁷ KARLÍK 1927, 68

⁶⁸ Původní denní spotřeba řepy nepřesáhla 800 q. Modernizace provedená Karlíkem dokázala navýšit denní zpracování o 1200 q řepy, což je obdivuhodné. KULHÁNEK 1911, 474

⁶⁹ KARLÍK 1927, 71

⁷⁰ PUC 1938, 22

⁷¹ Sám Puc rok nešťastné události neuvádí. Z jeho vyprávění víme pouze to, že tou dobou byl už Karlík ředitelem nymburského cukrovaru. Z Karlíkových pamětí ovšem víme, že kapsový výtah byl v roce 1882 nahrazen zvedacím vodním kolem, což jasně ukazuje, že se tragédie musela odehrát předtím. Nabízí se tak rok 1881.

⁷² PUC 1938, 24

3.2. Rok 1882

Cukrovar v Poděbradech, který se nějakou dobu pohyboval na hraně úpadku, získala v konkurzu Živnostenská banka. S jeho vedením si však nevěděla rady. Hanuš Karlík byl nyní zřejmě i členem správní rady nymburského cukrovaru a s jejím svolením tento chátrající podnik v Poděbradech zakoupil.⁷³ Vznikla komanditní společnost s kapitálem 160 000 zlatých pod firmou Karlíkova švagra, Leopolda Dostala, Dostal a spol. Ředitelem byl ustanoven Vilém Fritscher, který přešel z cukrovaru v Salské. Správu cukrovaru dozoroval Karlík sám.⁷⁴

Původní Karlíkův plán byl zřídit v Poděbradech řepovnu, od čehož upustil, díky tomu, že se cukrovar podařilo oživit. Řepovna měla sloužit jako překladiště řepy pro nymburský cukrovar, jelikož silnice do rozličných směrů v okolí cukrovaru chyběly a pro dodavatele řepy byla cesta do Poděbrad snadnější. Nyní se Karlík ze všech sil snažil podpořit výstavbu okresních silnic. Spojení Hořátek-Nymburk vybudoval cukrovar vlastním nákladem, vystavěl též silnici mezi cukrovarem a nádražím a nechal vydláždít všechny cesty vedoucí k cukrovaru. K dalšímu budování okresní infrastruktury cukrovar buď věnoval vlastní pozemky nebo hmotnou podporu.⁷⁵

Karlík i nadále zveleboval cukrovar v Nymburce a hodně investoval do modernizace vybavení. Na řadu přišlo i osvětlení, které v té době nebylo jiné než petrolejové. Pomalu se však začala uplatňovat i elektřina, ve které Karlík správně spatřoval budoucnost. Když tedy roku 1882 navštívil nymburský cukrovar František Křižík, Karlík s ním začal řešit možnost, jak alespoň prostory varní a difusní osvětlit elektricky.⁷⁶ Jelikož cukrovar nedisponoval žádným parním strojem, který by bylo možné připojit k pohánění osvětlovacího aparátu, Hanuš Karlík musel odcestovat do německého Kielu, kde v Howaldově loděnici pořídil parní stroj o 1 200 otáčkách, který pak v cukrovaru připojil k Schuckertovu osvětlovacímu stroji, jehož úkolem bylo napájet dvě obloukové lampy. Nedlouho na to se ředitel závodu rozhodl elektrické osvětlení rozšířit i do dalších místností cukrovaru. Od stejné firmy zakoupil dvouválcový parní stroj o 10 koních, který napájel asi 100 žárovek rozmístěných po celém cukrovaru. Vedení mezi jednotlivými žárovkami zajišťovaly dráty izolované dřevěnými laťkami. Že to nebyl dobrý nápad, je nám dnes už asi jasné. Dráty se při průchodu proudu zahřívají, kvůli čemuž je potřeba dobré izolace. Dřevo, jelikož se jedná o dobře hořlavý materiál, není

---

⁷³ KARLÍK 1927, 75

⁷⁴ ŠLECHTA 1928, 139

⁷⁵ KARLÍK 1927, 76

⁷⁶ KARLÍK 1927, 86

vhodné k izolaci. Samozřejmě že se dřevěné latě vzňaly.⁷⁷ Díky rychlému zákroku se podařilo oheň uhasit dříve, než způsobil větší škody. Po této zkušenosti doporučil Křížík izolovat dráty sklářským kytem. Podle všeho pak osvětlení fungovalo bez jakékoli vady. Ve své době byl nymburský cukrovar jediným elektricky osvětleným cukrovarem v Rakousko-Uhersku.⁷⁸ Jelikož se nacházíme v roce 1882, kdy elektřina teprve pomalu začala dobývat svět, musím podotknout, že všechny stroje v cukrovaru generovaly pouze stejnosměrný elektrický proud. Střídavý proud prosadil až Nikola Tesla o několik málo let později.

3.3. Trojnásobná saturace

Inspirován cukrovarem v Pečkách, který zavedl pískovou filtraci, utvrdil se Karlík, že je možné čistit řepné šťávy i bez použití spodia. Hned v kampani roku 1884 se rozhodl zavést trojnásobnou saturaci. Výsledky byly nad očekávání dobré, ale zisk klesl. V tom roce měly problémy snad všechny cukrovary, jelikož došlo k devalvaci cen cukru, což některé podniky zcela zruinovalo. Někteří z vrchních činitelů nymburského cukrovaru tento fakt nerespektovali a finanční úpadek dávali za vinu Karlíkovi a jeho nové metodě. Byl to především Jan Baptista Nebeský, akcionář cukrovaru a majitel velkoobchodu s uhlím v Nymburce⁷⁹, komu se Karlíkovo podnikání nelíbilo. Karlík se proti Nebeského nařčením evidentně ohradil nevybíravými slovy a oba pánové si pak své antipatie vyřizovali skrze Národní listy, ve kterých vyjadřovali svůj osobní postoj k celé záležitosti. Nebeský Karlíka obvinil z podvodu a špatného hospodaření. Nakonec celá kauza skončila u soudu, kde Karlík Nebeského žaloval za na cti utrhání. Jak nymburský okresní soud, tak později krajský soud v Mladé Boleslavi, ke kterému se Nebeský odvolal, rozhodly ve prospěch Hanuše Karlíka.⁸⁰

Ambiciózní ředitel se ničím nenechal rozladit. Aby rozptýlil veškeré pochybnosti o svém hospodaření, sezval do Nymburka cukrovarnické odborníky, aby si prohlédli jeho práci a vyjádřili se k ní. Pozvání přijali pánové K. C. Neumann, ředitel vlkavského cukrovaru Vondrášek a továrník Adolf Richter z Kolína, další poslali své vyjádření.⁸¹ Všichni se shodli na tom, že výrobek čištěný trojnásobnou saturací je kvalitní a jeho výroba je levnější než při čištění spodiem. To správní radu dostatečně přesvědčilo, aby

---

⁷⁷ KARLÍK 1927, 87

⁷⁸ HRNČÍŘ 1894, 192

⁷⁹ KNIHA OSOBNOSTÍ A ORGANIZACÍ 2011, 183

⁸⁰ CUKROVARNICTVÍ, CUKROVARY A CUKROVARNÍCI 2011, 296

⁸¹ KARLÍK 1927, 79

Karlíka nechala s touto metodou dále pracovat. Hanuš Karlík si svůj vynález nechal patentovat. Svou metodu pak popsal v článku „Nový způsob čištění šťáv řepových“ v Listech cukrovarnických.⁸² O rok později ve stejném periodiku představil další svůj vynález.⁸³ Jednalo se o železný talířový lavér, který snižoval spotřebu vody při praní a chlazení saturačního plynu, čímž se zvýšila účinnost saturačního stroje. Toto vylepšení si okamžitě získalo oblibu a stalo se žádaným nejen u nás, ale i v zahraničí.⁸⁴

Pro zajímavost si uveďme, co se stalo s nepotřebným vybavením pro spodiovou filtraci. Vynálezavý Karlík se rozhodl plechové filtry použít pro stavbu prámů na převoz písku. Za tímto účelem si dokonce pozval kotláře z firmy Daněk. Jan Puc se na stavbě této „lodi“ podílel a zachoval nám o tom svědectví ve svých pamětech.⁸⁵

3.4. Karlík-Ehrmannův odpařovák

„V kampani 1889 ing. Lexa svým vynálezem odpařovacích těles k zužitkování páry způsobil v cukrovarech hotovou revoluci. Kde kdo hleděl upotřebiti jeho očividně výtečné myšlenky...“⁸⁶ Pára byla hnací silou všech cukrovarů a k jejímu vytvoření bylo potřeba velké množství vody a uhlí. Jejich spotřeba by se snížila, pokud by se pára účelně vedla celým zařízením cukrovaru. Lexův vynález, který dokázal zužítkovat více páry, než tomu bylo doposud, vzbudil velký ohlas. Prakticky okamžitě se začaly objevovat nápady jemu podobné, které se snažily celý princip zefektivnit. Jednoho dne navštívil nymburský cukrovar Albert Ehrmann a nabídl panu řediteli svůj nový odpařovák s otáčecím parním tělesem. Karlíkovi se aparát líbil, přesto pro něj navrhl určitá zlepšení, která by celý přístroj činila efektivnějším. Ehrmann s vylepšením souhlasil a nabídl Karlíkovi, aby odpařovák nesl jméno Karlík-Ehrmannův.⁸⁷

Prototyp zařízení se vyráběl v Nymburce. Po jeho dokončení pozval Karlík několik znalců, aby si přijeli nový stroj prohlédnout. Kromě zástupců firem Daněk a Škoda přijel i sám Hugo Jelínek, přední český cukrovarnický odborník a vynálezce jednoduché saturace. Veškerá měření dopadla obstojně a tak byl přístroj ještě téže kampaně nainstalován k zařízení cukrovaru.⁸⁸ Model přístroje se poslal do Prahy do muzea

---

⁸² LISTY CUKROVARNICKÉ 1886, 141

⁸³ LISTY CUKROVARNICKÉ 1887, 121

⁸⁴ ŠLECHTA 1928, 139

⁸⁵ PUC 1938, 36

⁸⁶ KARLÍK 1927, 83

⁸⁷ KARLÍK 1927, 84

⁸⁸ PUC 1938, 37

cukrovarnictví. Již brzy ovšem vyrazil na cestu do Paříže, kde se konala světová výstava, na které byl po drobných úpravách Karlík-Ehrmannův odpařovák představen.⁸⁹

Karlíkův aparát se ovšem nijak zvlášť neujal. On sám považoval za jeden z důvodů, proč se zařízení nerozšířilo, že se při vyšších teplotách některé části tělesa deformují, což zhoršuje jeho pohyb. V nymburském a poděbradském cukrovaru ovšem patřil k nedílné součásti vybavení. A i když se z tohoto přístroje nestal zrovna světový vynález, ing. Czapikowski, který byl v té době adjunktem v Nymburce, dokázal později v Rusku zařízení účelně využít při sváření syrobu a s Karlíkovým svolením nazval metodu Karlík-Czapikowski, což učinilo Karlíka patřičně hrdým.⁹⁰

3.5. Rolníci, kartel a Občanské listy

Jakkoli Hanuš Karlík po všech stránkách dokazoval, že je schopným ředitelem, který z bývalé pastoušky vybudoval moderní podnik, nezavdělil se všem. Když nemohly být pochyby o efektivitě jeho řízení, začalo se pochybovat o jeho metodách. Skrze redakci Občanských listů a Občanských novin se objevily stížnosti na Karlíkův přístup k místním obchodníkům. Nejprve si jeden z nich posteskl, že Karlík protěžuje zahraniční firmy před tuzemskými, že uhlí objednává z německého dolu, přičemž to tuzemské není o nic horší a český obchodník tak přichází o zisk. Dále vzpomenu, že všechny zakázky z cukrovaru míří do firmy Daněk a že jiná nemá šanci se v cukrovaru prosadit.⁹¹ Tato slova potvrdil nejmenovaný člen vodárenské komise pro stavbu vodárny v Nymburce. Karlík byl rovněž členem této komise a ještě než byla vyhlášena zakázka, okamžitě začal protěžovat k zhotovení práce firmu Daněk.⁹² Redakce novin zaznamenala na tyto zprávy velkou odezvu a náhle se vyrojilo několik dalších obchodníků, kteří se chtěli k tomuto tématu vyjádřit. Stěžovali si nejen na upřednostňování německých firem, ale také na způsob, jakým je s českými obchodníky ze strany ředitele Karlíka zacházeno. Karlík měl nechat obchodníky s nabídkou dorazit do cukrovaru a pak se nechal zapřít a sjednal schůzku na jiný termín. Když se následně do cukrovaru vrátili, byli opětovně odbyti. Na to jim byl zaslán dopis, že jejich služeb nebude potřeba, protože cukrovar se již zásobil u firmy německé.⁹³ Nikdo z obchodníků nebyl ani tak rozčarován z uniklé zakázky jako z toho, že je Karlík nechal několikrát

---

⁸⁹ PUC 1938, 38

⁹⁰ KARLÍK 1927, 85

⁹¹ OBČANSKÉ NOVINY č. 14, 26. července 1890

⁹² OBČANSKÉ LISTY č. 15, 2. srpna 1890

⁹³ OBČANSKÉ NOVINY č. 15, 9. srpna 1890

zcela zbytečně vážit cestu do Nymburka (pokud se nejednalo o místní) a živil v nich plané naděje, zatímco dopředu věděl, že si u nich zboží neobjedná.

Když se ovšem podíváme do stejného periodika na výtisk o necelé dva měsíce starší, najdeme tam zprávu *O vzejití a nynějším stavu letošní setby řepy cukrovky*. Zde je popsáno, že pole jsou nejúrodnější za 30 let a krom menších škod způsobených hmyzem a krupobitím se očekává nadprůměrná sklizeň. Co je ale důležité, že k pěstování bylo použito české semeno Austria-Electoral od české firmy Wohanka a spol. z Prahy. Jak bylo uvedeno už dříve, to cukrovary kupovaly řepná semena a až pak je přeprodaly rolníkům, tudíž i české semeno Austria-Electoral bylo vybráno nymburským cukrovarem k zasetí.⁹⁴ S podryváním českých firem ze strany Hanuše Karlíka to tedy evidentně nebylo tak zlé.⁹⁵

Pokud bychom čekali, že tento fakt nějak Karlíkovi ve sporu s obchodníky ulehčil, byly bychom na omylu. Celá situace se naopak ještě vyostřila, když se objevily zprávy o kartelu. Na základě údajně hodnověrného zdroje otiskly *Občanské listy* 20. prosince 1890 článek o kartelu. V něm uvádějí, že se 11. prosince konal sjezd představitelů okolních cukrovarů v Lysé nad Labem, na kterém bylo rozhodnuto, že se tyto cukrovary sjednotí v cenové politice a od rolníků budou vykupovat jeden metrický cent řepy za 85 krejcarů na filiální váze, 90 krejcarů v cukrovaru. „Tak tedy mají býti rolníci společnou snahou donuceni, aby buď do toho nebo onoho cukrovaru svou řepu za cenu předem diktovanou museli dodávati, aniž by si jinak – jak při volné konkurenci by se dělo – mohli pomoci.“ Z celé záležitosti pak listy obvinily Hanuše Karlíka. Na podporu svého tvrzení uvedly, že již dříve se místní rolníci snažili vymoci zvýšení ceny řepy, ale Karlík je odbyl se slovy: „Než bychom platili za řepu 1 zl., tedy raděj zastavíme výrobu.“⁹⁶

Reakce z cukrovaru na sebe nenechala dlouho čekat. 30. prosince 1890 přišel do redakce *Občanských listů* a *Novin* císařský královský notář František Ottruba, který odpovědnému redaktorovi, majiteli a vydavateli obou časopisů Josefu Florianovi přinesl Osvědčení listinné, neboli notářskou opravu článku *Kartel!* z 20. prosince, kterou dle zákona musel uveřejnit. V této opravě nymburský cukrovar všechna předchozí

---

⁹⁴ OBČANSKÉ NOVINY č. 11, 14. června 1890

⁹⁵ Na valné hromadě Spolku pro průmysl cukrovarnický v Čechách ze dne 31. května 1895 Karlík zdůrazňoval nutnost zajištění domácího semena, aby se nevlévaly peníze do cizích kapes. Zároveň se snažil podpořit rolníky v jejich snaze osvobodit se od povinnosti nákupu semena od cukrovarů. LISTY CUKROVARNICKÉ 1894/95, 550

⁹⁶ OBČANSKÉ LISTY č. 24, 20. prosince 1890

redaktorova tvrzení jedno po druhém odmítá.⁹⁷ Zákonem vynucená oprava nezabránila Florianovi v dalších provokacích a šíření zpráv o kartelu. Ve stejném čísle, ve kterém bylo uveřejněno Osvědčení listinné, nechal Florian otisknout články *Moudré slovo o kartelích*, ve kterém se na příkladu kartelu vídeňských pekařů snaží dokázat škodlivost tohoto podnikatelského uspořádání. Hned za tímto článkem následuje stať přejatá z kupeckého listu Český Lloyd s názvem *Cukrovary a rolnictvo*, která tvrdí, že tvoření cukrovarnických kartelů je v českých okresech na denním pořádku a zmiňuje vznik kartelu devíti cukrovarů okolo toho nymburského. V následujícím odstavci se ovšem píše, že cukrovary, které Český Lloyd uvádí jako zkartelované, vykupují řepu za obvyklou cenu. O pár řádek níže si zase můžeme přečíst prohlášení litolského cukrovaru nedaleko Lysé nad Labem, že v žádném kartelu nefiguruje. Florian tedy v jednom a tom samém čísle novin tvrdí, že kartel existuje a snaží se to podepřít články i z jiných listů, načež v zápětí uvádí, že cukrovary vykupují řepu za původní ceny a v kartelu nefigurují. Florianovy výroky byly vskutku rozporuplné.

Když došel prostor pro provokaci ohledně kartelu, Občanské noviny se snažily alespoň rozdmýchat hořkost mezi nymburským cukrovarem a rolníky. Hanuš Karlík se v reakci na napadání ze strany Florianových časopisů rozhodl oslovit širší veřejnost a zaslal do Národních listů článek, ve kterém odmítal vyřčená obvinění a Floriana vinil z toho, že se snaží vnést klín mezi něj a správní radu a tím poškozují dobré jméno cukrovaru. Ve svém prohlášení neopomněl zdůraznit, že vztahy nymburského cukrovaru k rolníkům jsou více než příznivé a připomněl, že jsou to právě rolníci, kdo cukrovar spravují: „Jen jeden dosud zbyl z těch dřívějších hrdých cukrovarů rolnických našeho okolí, ač i ten mezi akcionáři svými cítá již valný počet nerolníků; však za to správa jeho z ohromné většiny skládá se dosud z rolníků samých; jest to cukrovar náš,..." Josef Florian reagoval v článku *Naše odpověď* tím, že se snažil dokázat, že vlastně většina správní rady rolníci nejsou. U Karla Kulicha byl daleko kritičtější a dokonce přesvědčoval čtenáře, že předseda správní rady rolnického cukrovaru rolníkům úmyslně škodí. Píše, že Karel Kulich navrhl panu Urbánkovi, inspektorovi nymburského cukrovaru a řediteli cukrovaru v Pohořelicích, aby upravil bilance nymburského cukrovaru tak, aby to vypadalo, že cukrovar nevykazuje zisk, pročež by jeho akcie klesly. To vše za účelem, aby se jich nešťastní rolníci dobrovolně zbavovali a zainteresovaní akcionáři je od nich za nízkou částku mohli odkoupit, čímž by získali

---

⁹⁷ OBČANSKÉ LISTY č. 1, 3. ledna 1891

v cukrovaru většinu. Pan Urbánek prý s rozhořčením Kulichův návrh odmítl.⁹⁸ Josef Urbánek je spolu s Josefem Hamplem dle redakce Občanských novin jediným skutečným rolníkem ve správní radě nymburského cukrovaru. Pánové Mašín, Dlabač, Novotný a Zedrich jsou Občanskými novinami nazýváni jako „rolníci“.⁹⁹

Redakce Občanských listů pokračovala ve vydávání článků o rolnících a kartelech, ale vše bylo uvedeno v rovině obecné, bez poukazování na konkrétní osoby. Když však v cukrovaru přišlo na volbu nového revizora účtů, to už byl pan Florian konkrétnější. Nejprve napadl Karlíkovo rozhodnutí dosadit do poděbradského cukrovaru jako revizora pana Šafránka, kterýžto byl bratrancem tamního účetního. Na uprázdněné místo třetího revizora v Nymburce zas měl nastoupit pan Wihan, kterýžto byl švagrem pana Šafránka.¹⁰⁰ Redaktor spatřuje v tomto rozložení rolí mezi rodinu Karlíkovu snahu, jak zabránit komukoli z venku, aby viděl, co se skutečně v cukrovaru děje. Na následující valné hromadě nymburského cukrovaru bylo rozhodnuto, že si cukrovar postačí se dvěma stávajícími revizory a pan Wihan nebyl do funkce zvolen.¹⁰¹ Na jednu stranu to Florianovo tvrzení o rozdělování rolí rodinným příslušníkům vyvrátilo, na druhou stranu to neřešilo obvinění, že si cukrovar nechce do svého středu pouštět nikoho z venku.

Nymburský cukrovar si samozřejmě nenechal nic líbit a na obranu dobrého jména svého a svého ředitele vydal osvědčení v Národních listech, Politice a Hlasu národa: „Vůči neustálému podezřívání a hanobení ředitele našeho cukrovaru p. Hanuše Karlíka v nymburských Občanských listech a Novinách považujeme za svou povinnost veřejně prohlásiti, že veškerá napadání tohoto o náš závod velice zasloužilého ředitele, jsou veskrz bezdůvodná a že jen na osobní nepřizní aneb nepřátelství k němu zakládati se mohou.“ Občanské listy vyzvaly funkcionáře cukrovaru, aby předložily důkazy potvrzující, že vyřčená obvinění jsou nepravdivá. Dále píše, že z jejich strany nejde o žádnou zaujatost či nepřátelství neb se pouze snaží bránit práva rolníků.¹⁰² O tom, že nešlo o nepřátelství, můžeme dnes už těžko pochybovat. Sám Florian to nepřímo přiznal, když v článku *Nymburský cukrovar* z č. 23 Občanských novin jmenoval za svého tajného spojence Jana Baptistu Nebeského.¹⁰³

---

⁹⁸ OBČANSKÉ NOVINY č. 1, 10. ledna 1891

⁹⁹ OBČANSKÉ NOVINY č. 2, 31. ledna 1891

¹⁰⁰ OBČANSKÉ NOVINY č. 12, 27. června 1891

¹⁰¹ OBČANSKÉ NOVINY č. 13, 11. července 1891

¹⁰² OBČANSKÉ LISTY č. 23, 5. prosince 1891

¹⁰³ OBČANSKÉ NOVINY č. 23, 11. prosince 1891

Vleklý spor s Občanskými listy skutečně nymburskému cukrovaru uškodil. Především rolníci odmítali do cukrovaru prodávat řepu, i když byla cena příznivá. Když mediální válka s Josefem Florianem nestačila, musel se Karlík obrátit na soud. Ředitel nymburského cukrovaru redaktora obou zaujatých plátků úspěšně žaloval. Florian soud prohrál a byl donucen omluvit se a omluvu otisknout v obou časopisech. Zda byla předmětem jeho trestu také finanční kompenzace, se mi nepodařilo dohledat.

Velectěnému pánu,

p. Hanuši Karlíkovi, řediteli cukrovaru v Nymburce!

Já podepsaný redaktor uveřejňoval jsem ve svých Občanských listech a Občanských novinách po více let různé články, týkající se Vás a akciového cukrovaru v Nymburce v tom domnění, že zastávám tím věc pravou v zájmu českého, akciového cukrovaru.

Nyní jsem se ale během soudního vyšetřování, které bylo z Vaší strany proti mně pro ony uveřejněné urážlivé články zavedeno – přesvědčil, že všechny moje útoky, jež Vás ve veřejnosti snižovaly a zároveň byly způsobilé akciový cukrovar poškoditi – spočívají na falešných zprávách od Vašich nepřiznivců mně podávaných.

Proto, nahlédnuv svoje pochybení, milerád odvolávám veškeré dřívější útoky jak proti Vaší osobě, tak i proti akciovému cukrovaru v Nymburce mnou uveřejněné a dávám Vám tímto úplné zadostiučinění s tou pevnou zárukou, že budoucně v Občanských listech a Občanských novinách nebudu proti Vám ani proti akciovému cukrovaru podobné útoky opakovati.

Josef Florian

V Nymburce, 23. listopadu 1892¹⁰⁴

3.6. Nový Dvůr

Přibližně roku 1894 se Hanuš Karlík rozhodl koupit velkostatek Nový Dvůr asi 10km od Pacova. K místnímu panství náležely četné pozemky, lesy, rybníky a také pila, mlýn a škrobárna. Vše bylo zanedbané a žádalo si velkých úprav. Aby mohla škrobárna fungovat, bylo potřeba vybavit ji moderním zařízením. To obstarala samozřejmě firma Daněk. Nemálo vybavení bylo ale převezeno z nymburského cukrovaru a na opravy dohlíželi jeho zaměstnanci.¹⁰⁵ Ve spise Huga Ottruby z roku 1919 je uveřejněna zpověď pana Václava Bašuse, který byl tenkrát administrativním úředníkem nymburského cukrovaru. Bašus uvádí, že z cukrovaru byly odváženy věci do Nového Dvora, aniž by

¹⁰⁴ OBČANSKÉ NOVINY č. 22, 26. listopadu 1892

¹⁰⁵ PUC 1938, 41

to Karlík nahlásil. Zároveň na náklady cukrovaru Karlík rozkázal ve zdejší dílně vyrábět a opravovat vybavení pro Nový Dvůr. Když se o tom Bašus dověděl, Karlík mu začal vyhrožovat, že ho zničí, pokud by se tato informace dostala ven. Nakonec byl Bašus s velkou ostudou propuštěn.¹⁰⁶ O tom, že z nymburského cukrovaru byl do Nového Dvora převezen stavební materiál a nějaká zařízení, se zmiňuje i Jan Puc, který osobně do Nového Dvora dojížděl vypomáhat a úskalí s převážením některých větších kusů, jako byl například kotel, popsal ve svých pamětech. Jelikož Puc byl na rozdíl od Bašuse dělník, který neměl přístup k účtům, nemáme možnost se skrze něj dozvědět, zdali Karlík skutečně zařizoval vlastní statek na účet cukrovaru. Osobně si myslím, že z Pucových pamětí je natolik zřejmé, jak velký ke Karlíkovi choval obdiv, takže i kdyby o tom Puc věděl, ve svých pamětech by to určitě nezmínil.

Karlíkovi zápal pro své nové panství dlouho nevydržel. Správa nymburského a poděbradského cukrovaru ho natolik zaměstnávala, že neměl čas dohlížet ještě na škrobárnu v Novém Dvoře. Jelikož nikomu z místních nedůvěřoval natolik, aby mu přenechal správu velkostatku, rozhodl se asi po třech letech Nový Dvůr prodat. Prodej proběhl výměnou, statek i se všemi pozemky a budovami vyměnil za dům č. 607 v Chotkově ulici v Praze.¹⁰⁷

3.7. 25 let nymburského cukrovaru

Roku 1895 tomu bylo přesně 25 let od doby, kdy se nymburskému cukrovaru poprvé zakouřilo z komínů. Založen byl jako rolnický akciový cukrovar, ale nespokojenost rolníků s jeho momentálním zřízením vyvrcholila ve snahy založit v okolí cukrovar konkurenční. Správní rada nymburského cukrovaru obávající se nové konkurence rozhodla, že umožní rolníkům cukrovar odkoupit. Na schůzi správní rady konané 18. března 1894 bylo rozhodnuto, že bude umožněno družstvu rolníků cukrovar odkoupit za cenu ne nižší než 500 000 zlatých. Rolníci se zároveň koupí cukrovaru zavážou, že vypěstovanou řepu budou dodávat nymburskému cukrovaru. Pokud by k obchodu nedošlo do října téhož roku, cukrovar bude uvažovat alespoň nad uvolněním rezervních akcií, které pak nabídne rolníkům.¹⁰⁸ Ředitel Karlík dokonce sám nabídl rolníkům své akcie za cenu 700 zlatých za akcii, přičemž akcie cukrovaru měly hodnotu minimálně o

---

¹⁰⁶ OTTRUBA 1919, 37

¹⁰⁷ PUC 1938, 43

¹⁰⁸ OBČANSKÉ NOVINY č. 6, 24. března 1894

sto zlatých vyšší.¹⁰⁹ K obchodu nedošlo ani po prodloužené lhůtě 1. ledna 1895. Zřejmě k tomu přispěl i fakt, že v kampani 1894/95 byl řepy nadbytek. Nadprodukce řepy a následná nadvýroba cukru způsobily, že ceny cukru klesly pod ceny výrobní. Pro zajímavost můžeme uvést, že cukrovar při této kampani zpracoval 365 341 metráků řepy, přitom o dvacet let dříve to bylo pouze 91 006 metráků.¹¹⁰

Tato nešťastná kampaň odstartovala oslavy k 25. výročí založení cukrovaru. Valná hromada akcionářů se na počest této události usnesla založit a pravidelně dotovat fond na podporu dělníků 1,5% z čistého výtěžku a svým úředníkům (kromě ředitele) platit všechny povinné příspěvky do pensijního ústavu.¹¹¹ Oslavy se pak možná i kvůli nevydařené kampani nesly ve spíše umírněném duchu.

3.8. Spor s Antonínem Janouškem

Poklidné období v nymburském cukrovaru opět narušil tiskový spor. Hanuš Karlík se stal opět terčem útoků, tentokrát ze strany Antonína Janouška, kterého si možná vybavíte jako čelního představitele dočasného státního útvaru Slovenská republika rad z roku 1919. Tento komunistický politik narozený v Nymburce vedl redakci časopisu Zájmy občanské. V tomto periodiku obvinil Hanuše Karlíka z podvodu a celý jejich spor vyvrcholil roku 1905 před mladoboleslavským soudem. O co tedy šlo?

Roku 1903 byl v Nymburce zřízen vodovod. Město vybíralo vodovodní daň, která se vypočítávala z výše přiznaného nájemného spotřebitelského místa. Cukrovar jako průmyslový podnik měl pouze několik málo obytných míst určených úředníkům, z výše jejichž nájemného se daň vypočítala. Jelikož v období kampaně je spotřeba vody logicky vyšší, cukrovar dobrovolně platil o 230 korun více, než mu bylo vyměřeno. Antonín Janoušek ve svých Zájmech občanských výši vodovodní daně pro cukrovar ostře kritizoval. Podle něj musel Karlík uvést nesprávnou výši nájemného nebo nějakým podvodem zajistit, aby byla výše nájemného v cukrovaru vyměřena natolik nízko, aby následně i daň vodovodní byla nízká, čímž město úmyslně okrádá. O 230 korun dobrovolně navýšenou daň považuje za výsměch, jelikož se podle něj Karlík tváří jako dobrodinec, který dává městu almužnu, přesto jeho almužna zdaleka nedosahuje zákonné výše odváděné daně.¹¹²

---

¹⁰⁹ OBČANSKÉ LISTY č. 8, 21. dubna 1894

¹¹⁰ OBČANSKÉ LISTY č. 13, 6. července 1895

¹¹¹ KARLÍK 1927, 88

¹¹² OBČANSKÉ LISTY č. 7, 18. února 1905

Antonín Janoušek své útoky nevedl pouze na Hanuše Karlíka, ale i na nymburská a mladoboleslavská periodika, která se snažila Karlíkovu pověst bránit. Tak se stalo, že Josef Florian, který kdysi sám o Karlíkovi uveřejňoval útočné zprávy ve svých Občanských listech, byl najednou Karlíkovým zastáncem a snažil se Janouškovo napadání odrážet a přesvědčit čtenáře o škodlivosti Janouškových výroků. Občanské listy zároveň otiskly zprávu redaktora mladoboleslavského plátku Jizeran, ve které autor pochybuje o hodnověrnosti Janouškových slov, neboť z dřívějšíka je seznámen s nevalnou kvalitou informací uváděných v Zájmech občanských.¹¹³

Hanuš Karlík si Janouškovo napadání nenechal líbit a u mladoboleslavského soudu jej žaloval za obvinění z podvodu a urážku na cti. Dne 8. února 1905 se před porotním soudem v Mladé Boleslavi konalo stání Karlík vs. Janoušek. Po přečtení obžaloby byla dána Antonínu Janouškovi možnost, aby se hájil a pronesl svou řeč. Jenže Janoušek se neustále odchyloval od tématu, tak mu bylo vzato slovo. Pak promluvil Hanuš Karlík, který se snažil soudu objasnit celou situaci s vodovodem. Jeho obhájce, dr. Václav Krouský, pak Karlíkova slova doložil předložením úředních dat. Žalované straně pak nebylo povoleno předvolání svědků, protože soud došel k závěru, že důkazů v této záležitosti již bylo předloženo dost. Na konec dostali slovo advokáti obou pánů, což už ale verdikt nemohlo nijak ovlivnit. Václav Krouský měl údajně žádat porotu, aby Janouškovi na základě několika polehčujících okolností udělila co nejmírnější trest. To stejné žádal pro svého klienta i dr. Meissner. Výrokem poroty byl obžalovaný Antonín Janoušek uznán vinným z přečinu § 488 trestního zákona a na základě § 493 odstavce 2. byl odsouzen na dva měsíce do vězení zostřené každých 14 dní půstem.¹¹⁴ Janoušek podal proti rozsudku odvolání k nejvyššímu soudu ve Vídni, který však jeho stížnost zamítl, tudíž verdikt poroty nabyl definitivně platnosti.¹¹⁵

Útrapy spojené se soudem a pošramocenou pověstí Karlíkovi vynahradilo uznání v podobě obdržení vyznamenání rytířského kříže řádu Františka Josefa. Slavnostní předání se uskutečnilo 5. července 1905 v prostorách nymburského cukrovaru. U této příležitosti se dostavili všichni nejvyšší představitelé města i všechno úřednictvo cukrovaru. Hlavní projev měl c. k. okresní hejtman, pan Smitka, který ve své řeči mimo jiné pronesl: „Činnost našeho oslavence nesčíselněkráté v naší vlasti i v cizině uznána nešla otcovské péči našeho nejmilostivějšího panovníka císaře a krále a dochází

---

¹¹³ OBČANSKÉ LISTY č. 9, 4. března 1905

¹¹⁴ OBČANSKÉ LISTY č. 6, 11. února 1905

¹¹⁵ KARLÍK 1927, 89

dnešního dne nejmilostivějšího uznání z místa kompetentního právě v době, kdy nepřátelé našeho oslavence marně se snaží čest a dobré jméno jeho haniti a jeho neúpornou, všeobecnému dobru věnovanou poctivou námahu zlehčiti. V uznání dlouholeté a záslužné činnosti vaší ráčilo Jeho c. a k. Apošt. Veličenstvo náš nejmilostivější císař a král vám, vážený pane řediteli, nejvyšším rozhodnutím ze dne 12. června tohoto roku nejmilostivěji propůjčiti rytířský kříž řádu Františka Josefa na znamení, jak vysoko cení dlouholetou a věrnou činnost vaší, veřejnému blahu věnovanou. Budiž vám i velectené vaší rodině toto znamení nejvyšší milosti a blahosklonnosti zároveň zadostiučiněním za pohanu a urážky, jichž se vám z nepřátelské strany dostalo.“¹¹⁶

Slavná to chvíle pro Hanuše Karlíka snad mu přinesla na chvíli klid. Ale byla to skutečně jen chvíle. Po Janouškově propuštění začal kolotoč na novo. Sezónní dělnictvo se začalo bouřit a žádalo zvýšení platu. Karlík s jejich požadavkem na zvýšení platů o 12 % souhlasil a tak se pracovalo dál, i když to mezi dělnictvem neustále vřelo. Celou situaci převzal do svých rukou Antonín Janoušek, který se sám jmenoval za mluvčího dělníků. V úterý 7. listopadu 1905 přišel do cukrovaru, rozkázal dělníkům zastavit práci a přivedl je před ředitele cukrovaru, kde za dělníky prosazoval jejich požadavky. Žádal nahrazení akordní mzdy mzdou denní, zvýšení platu dělníků o 25 %, lidské zacházení s dělníky a také to, aby dělníci nemohli být propuštěni. Hanuš Karlík, co se otázky výše mezd týče, kontroval tím, že nymburský cukrovar oproti jiným podnikům platí dělníkům více a zároveň poukázal na to, že dělníkům již bylo přidáno a předložil přítomným účetní záznamy, které potvrdily, že dělníci mají oproti loňsku vyšší plat. Přesto se ředitel podvolil nátlaku a nabídl dělníkům další zvýšení mezd o 10 %. To Janoušek odmítl a dělníci začali stávkovat.¹¹⁷

Veškerou jejich práci si nyní museli přibrat k té své celoroční dělníci. Ti se do stávky nezapojili. Jako Karlíkovým věrným jim za to bylo spíláno a vyhrožováno, ale oni měli s ředitelem dobré vztahy. Jak vzpomíná Jan Puc, kdykoli něco potřeboval, ať už se jednalo o zvýšení platu, dovolenou nebo pokud chtěl vyšší příděl cukru, Karlík mu vždy vyhověl. Jenže cukrovar zaměstnával pouze hrstku dělníků celoročně a tak spolu s nimi pracovalo veškeré úřednictvo včetně ředitele, protože v plné kampani nemohly stroje stát jen tak zbůhdarma. Ve čtvrtek 9. listopadu se konalo jednání mezi Karlíkem a zástupci dělnictva za přítomnosti c. a k. koncipisty a c. a k. živnostenského komisaře.

¹¹⁶ OBČANSKÉ LISTY č. 27, 8. července 1905

¹¹⁷ OBČANSKÉ LISTY č. 45, 11. listopadu 1905

Bylo dohodnuto zvýšení mezd o 15 % s tím, že dělníci hned následujícího dne nastoupí do práce, kterou budou od nynějška bez stížností svědomitě zastávat. Tak byla stávka ukončena. Ale Hanuš Karlík nezapomněl, jaké zrady se mu od dělníků dostalo, což ostatně pocítili i dělníci celoroční. Ke svým zaměstnancům byl velmi přísný a následující kampaň odmítl přijmout ty sezónní dělníky, kteří se účastnili stávky.¹¹⁸

3.9. Konec ve funkci

Jak sám Karlík přiznal, spor s Janouškem a stávka dělnictva, která výrazně zatížila přátelské ovzduší cukrovaru, jej velmi vyčerpaly a znechutily.¹¹⁹ Snad dostatečným zadostiučiněním bylo Karlíkovi vyznamenání, kterého se mu dostalo od České vysoké školy technické v Praze, když byl v roce 1906 jmenován čestným doktorem.¹²⁰ Nyní před jeho jméno přibyla k titulu inženýra zkratka Dr. techn. h.c. Ale co jsou všechny tituly světa, když Vám osud jinak nepřeje. Na začátku roku 1907 postihla Karlíka velká osobní ztráta. Ve věku 29 let zemřel dne 5. února 1907 Karlíkův mladší syn Jan, kterému se stejně jako jeho otci říkalo Hanuš. Pohřeb proběhl za velké účasti 7. února v Nymburce. Kromě celé rodiny a čelních představitelů města a cukrovaru přišli uctít památku svého mladého kolegy právníka také soudní úředníci v čele s radou c. a k. zemského soudu v Jičíně, panem Tichým. Soustrast projevíli mnozí, na jednom ze smutečních věnců byly dokonce napsány verše z Janovy básnické sbírky Tiché ozvěny. Hanuš Karlík věnoval v den synovy smrti na projev úcty jeho památce 500 korun do almuženské pokladny a dalších 100 korun rozdál chudým v den jeho pohřbu.¹²¹ Rodina se ponořila do smutku a ranou osudu zlomený Karlík začal uvažovat o tom, že se z města odstěhuje.

Úvahy přešly v realitu a Hanuš Karlík skutečně opustil funkci ředitele nymburského cukrovaru a odstěhoval se do Prahy, kde měl dům v Chotkově ulici, který před lety vyměnil za statek v Novém Dvoře. Se stěhováním ochotně pomáhali dělníci z cukrovaru. Některé vybavení nechal Karlík poslat do Prahy, jiné do rodných Rokycan, kde též vlastnil nemovitost.¹²² Správou cukrovaru byl pověřen cukrmistr Vlk, avšak Karlík měl i nadále poslední slovo. Do cukrovaru každý týden dojížděl a jedna z posledních věcí, kterou ještě ve funkci ředitele stihl vykonat, bylo postavení domu pro

---

¹¹⁸ PUC 1938, 54

¹¹⁹ KARLÍK 1927, 90

¹²⁰ LISTY CUKROVARNICKÉ 1926/27, 205

¹²¹ OBČANSKÉ LISTY č. 6, 9. února 1907

¹²² PUC 1938, 71

dělníky a jejich rodiny na obvodu areálu cukrovaru. Sám Jan Puc do domu zavedl elektrinu, a když se sem rodiny roku 1910 nastěhovaly, Puc byl pověřen správou budovy.¹²³

To už ale Hanuš Karlík nebyl ředitelem cukrovaru. Konec jeho působení ve funkci ředitele se datuje k roku 1909. Přesto Karlík de facto cukrovar nikdy neopustil, byl stále místopředsedou správní rady a až do své smrti se o chod cukrovaru zajímal. Na oplátku záslužné činnosti o zvelebení města bylo dne 24. září 1909 uděleno Karlíkovi čestné občanství královského města Nymburka.¹²⁴ Stejně tak jako k cukrovaru, tak i k Nymburku choval Hanuš Karlík až do své smrti vřelý vztah.

---

¹²³ PUC 1938, 72

¹²⁴ ŠLECHTA 1928, 152

4. Nymburský cukrovar po Karlíkově odchodu

Roku 1910, tedy rok na to, co Karlík opustil místo ředitele, se v cukrovaru objevily snahy o přeměnu akciové společnosti ve společnost s ručením omezeným. Tento nápad měl pocházet z Karlíkovy hlavy. Návrh byl předložen na valné hromadě 1. června 1910, kde bylo akcionářům sděleno, že přeměnou společnosti se docílí velkých úspor na státních daních. Za tímto účelem měla být údajně uměle snížena bilance cukrovaru odhadující jeho jmění na 1 000 000 korun, což odpovídalo přibližně čtvrtině skutečné hodnoty společného jmění akcionářů.¹²⁵ Opozice ve správní radě se bála, že si Karlík skrze nové uspořádání společnosti najde cestu k plnému převzetí kontroly nad cukrovarem. Vznikl rozpor mezi akcionáři, který se vedl i skrze noviny a nakonec skončil žalobou na Karlíka. Karlík byl nucen omluvit se a nakonec se opozici povedlo prosadit, aby k proměně ve společnost s ručením omezením nedošlo a nymburský cukrovar zůstal nadále akciový.¹²⁶ Karlík měl pokus o přeměnu společnosti opakovat v roce 1913, ale i tehdy mu v tom ze strany opozice bylo zabráněno.¹²⁷ Tak pokračovalo nesmyslné hašteření pánů akcionářů. A zatímco se uráželi a vyřizovali si svoje rozpory prostřednictvím novin, cukrovar a jeho dělníky čekaly těžké časy.

S velkou válkou přišly i velké útrapy. Mnoho dělníků z cukrovaru narukovalo. Kampaň byla v plném proudu a hrozilo, že skončí fiaskem. Bylo přijato několik nových, mladých a nezkušených dělníků, ale ti nadělali spíš více škody než užítku a ta hrstka stálých dělníků musela pracovat za ně. Tak bylo cukru málo a to málo se ještě míchalo s otrubami a posílalo na frontu. I druhý rok války se v cukrovaru pracovalo. Tentokrát dostal tehdejší ředitel Korvín místo dělníků na práci válečné zajatce, povětšinou Rusy a Italy. Ti v cukrovaru pobýli vždy na kampaň a pak byli převezeni do Milovic do zajateckého tábora. Zajatci samozřejmě cukrovarnictví nerozuměli a neuměli ani slova česky. Stálí dělníci zas neuměli jejich řeči a tak se dorozumívali povětšinou rukama a vše museli zajatcům několikrát ukazovat. Dělníkům tak připadla práce navíc a ke všemu ještě napravovali škody, co zajatci svým neobratným zacházením se stroji napáchali.¹²⁸ Cukru už nebylo tak málo, ale byl určen pro koně. Na frontu se posílal smíchaný s otrubami a obarvený na modro, prý aby ho vojáci nemohli koním sníst. A tak vypadala

---

¹²⁵ OTTRUBA 1919, 38

¹²⁶ OTTRUBA 1919, 40

¹²⁷ OTTRUBA 1919, 42

¹²⁸ PUC 1938, 75

každá válečná kampaň. Ve zkratce můžeme říci, že v cukrovaru pracovali váleční zajatci, aby nakrmili koně svého nepřítele.¹²⁹

S koncem války se vše začalo vracet do starých kolejí. A opět se objevily důvody, proč by se správní rada a akcionáři mohli hádat. V kampani 1917/18 bylo zpracováno nebývale málo řepy a z ní vyrobeno ještě méně cukru. Předchozí kampaň dopadla podobně. Hugo Ottruba se pídil po tomto nedostatku a došel k závěru, že řepu sice cukrovar nakoupil, její část ovšem někam zmizela, čímž došlo ke schodku, díky němuž byli akcionáři ochuzeni o téměř 100 000 korun obvyklého výnosu. Jedna z možností úbytku řepy byla provážka. Jelikož dodavatelé trvali na tom, že řepu dovezli na váhu v nejlepším stavu a pouze s malým množstvím hlíny, nebylo podle Ottruby možné, aby se stržením 5% váhy řepy za hlínu a nečistoty docílilo tak velké provážky, aby bylo množství zpracované řepy tak výrazně nižší než v předchozích kampaních.¹³⁰ Dne 15. července 1918 na valné hromadě nymburského cukrovaru vyslovil Ottruba svou nedůvěru k účetní závěrce za kampaň 1917/18, neboť podle něj byla data úmyslně zmanipulována. Karlík podle něj úmyslně upravoval účetní data tak, aby vyhovovala jemu a jeho příznivcům ve správní radě, kteří měli díky těmto manipulacím okrádat cukrovar a zároveň obírali stát na daních. Ottruba ale zřejmě ničeho nedosáhl, jelikož uskupení ve správní radě zůstalo stejné a bilanční výsledky beze změny. Dalším jeho výstřelem proti vedení cukrovaru byla zpráva, že se správní rada na valné hromadě 14. července 1919 chystá odsouhlasit dividendy 550 korun na akcii, i když bilance z toho roku ukazuje, že výplata by klidně mohla být daleko vyšší.¹³¹ K tomu, abychom mohli potvrdit Ottrubova tvrzení jako pravdivá, museli bychom mít k dispozici veškeré účetní výkazy z tohoto období a bohužel ne vše se do dnešních dní zachovalo. Svým napadáním správní rady sice opět rozvířil pochybnosti o čestnosti některých jejích představitelů, ale jelikož se jednalo o muže velice vlivné s podporou na těch správných místech, veškeré útoky proti nim nepřinesly žádné ovoce.

V následujících letech se znovu objevily snahy navrátit cukrovar do rukou rolníků, ale i tentokrát k tomu nedošlo. V roce 1922 odkoupil většinu akcií nymburského cukrovaru Ústřední spolek československého průmyslu cukrovarnického v Praze a cukrovar v Rožďalovicích. Dne 17. června 1922 byla svolána mimořádná valná hromada akcionářů, kde v důsledku nového vlastnictví dosavadní správní rada

---

¹²⁹ PUC 1938, 79

¹³⁰ OTTRUBA 1919, 49

¹³¹ OTTRUBA 1919, 64

cukrovaru odstoupila. Předsedou nově vzniklé správní rady se stal František Bauer,¹³² ředitelem cukrovaru byl ustanoven pan Hukal. Nové vedení cukrovaru si v začátcích svého působení nepočínalo zrovna obstojně. Sice schválilo, že bude továrnu vést jako doposud a se všemi jejími zaměstnanci, ale v brzké době se začaly dít změny. Nejdříve bylo nařízeno rozbourat kotelnu, načež si to vedení rozmyslelo a kotelnu chtělo zpátky. Potom bylo rozhodnuto, že se v cukrovaru začne vařit cukr místo zrna na prach¹³³, což se v cukrovaru nikdy dříve nedělalo. Také bylo místo dřevěného uhlí objednáno uhlí černé, které vyniká větší výhřevností, což zakrátko pokroutilo kotle. První kampaň pod novým vedením tedy skončila nešťastně.¹³⁴ Navíc se opět objevil problém s dodávkami řepy. Stále živá snaha vázat rolníky dodávkou řepy na akcii se projevila i za nového vedení, avšak opět bez úspěchu. Rolníci podíl na cukrovaru odmítli, neboť jim přišlo, že je s nimi ze strany cukrovaru nečestně zacházeno. Jednání o prodeji akcií rolníkům byla odsunuta do doby, než jim nymburský cukrovar nabídne takové podmínky, které z rolníků učiní rovnocenné akcionáře a nikoli jen otroky dodávající řepu pod cenou.¹³⁵ K žádnému posunu v této věci však nedošlo a nakonec rolníci z okolí odmítli kvůli novému vedení do nymburského cukrovaru řepu dodávat. Raději ji prodali do cukrovaru v Rožďalovicích,¹³⁶ kterýžto byl zároveň akcionářem nymburského cukrovaru, což mezi akcionáři i správní radou zapříčinilo další rozbroje. Tyto spory utichly až s rokem 1926, kdy Ústřední spolek československého průmyslu cukrovarnického v Praze odkoupil od rožďalovického cukrovaru¹³⁷ většinu akcií nymburského cukrovaru a stal se tak majoritním vlastníkem. Následně byla ustanovena nová správní rada, složená převážně z pěstitelů řepy, která měla za úkol držet cukrovar v pospolitosti. To se jí očividně podařilo, protože cukrovar v následujících letech prosperoval.

Ředitelem nymburského cukrovaru byl ing. Josef Svatoš, což byl podle Jana Puce druhý Karlík.¹³⁸ Stejně jako jeho slavný předchůdce dbal i pan Svatoš na to, aby cukrovar nejen prosperoval, ale aby byl přístupný i novým technologiím. V té době

---

¹³² HISTORIE A SOUČASNOST PODNIKÁNÍ 2001, 72

¹³³ V cukrovarnické terminologii se pro krystalický cukr používal termín zrno, termín prach pak odpovídá dnešnímu označení moučka.

¹³⁴ PUC 1938, 83

¹³⁵ POLITIKA VENKOVA č. 23, 7. června 1923

¹³⁶ POLITIKA VENKOVA č. 9, 28. února 1924

¹³⁷ Jan Puc vzpomíná ve svých pamětech na rožďalovický cukrovar jako na podnik, který nemohl mít dlouhého trvání, neboť mu veleli sedláci. Podle Puce je nutné, aby každý cukrovar řídila jedna osoba, která má o všem přehled a ne hromada akcionářů, kteří každý chtějí něco jiného, jen pokud je to v jejich zájmu. Takový závod je podle něj holubníkem. (jeho slova jakoby vystupovala na obranu Hanuše Karlíka) PUC 1938, 88

¹³⁸ PUC 1938, 84

několik okolních cukrovarů zaniklo a mezi nimi byl i cukrovar v Poděbradech. Nový pan ředitel si pro nymburský cukrovar nepřál stejný osud a tak se snažil podnik co nejvíce přizpůsobit pokroku, který s dobou přicházel. Například umožnil firmě Daněk vyzkoušet v nymburském cukrovaru nový způsob difuze, při které mělo docházet za pomoci otáčení k samovolnému vyluhování řepných řízků.¹³⁹ Toto zařízení se sice neosvědčilo a po dvou kampaních bylo z cukrovaru odstraněno, avšak jeho instalace potvrdila, že pan ředitel byl mladého ducha a přístupný novým technologiím stejně jako Hanuš Karlík. Kromě zavádění nových technologií a výměny starých strojů za nové, dbal pan ředitel také na bezpečnost a ve své opatrnosti nechal nainstalovat do cukrovaru velké množství zábradlí a sítí, aby se předešlo úrazům, které byly snad v každém takovém podniku na denním pořádku.¹⁴⁰ Svatošovi se také podařilo zvýšit zisk a umořit dluhy. V polovině roku 1926 vykazoval cukrovar 3 851 089 korun schodek a akciový kapitál s rezervními fondy 1 369 976 korun.¹⁴¹ O rok později tvořily nekryté dluhy 2 767 530 korun, tedy o více než milion méně než v předchozím roce, zisk nepatrně stoupl na 1 419 684 korun.¹⁴²

Nový ředitel se o cukrovar staral znamenitě a svému předchůdci projevoval značnou úctu. Když Hanuš Karlík zemřel, pan Svatoš zařídil, aby na něj nymburský cukrovar nezapomněl. Abychom nezapomněli ani my, připomeňme si ještě, jak vypadala Karlíkova činnost na sklonku jeho života.

---

¹³⁹ PUC 1938, 87

¹⁴⁰ PUC 1938, 88

¹⁴¹ Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Spolková cukrovarna Nymburk, Bilanční výsledky ku dni 30. června 1926

¹⁴² Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Spolková cukrovarna Nymburk, Výpočet čistého jmění Spolkové cukrovarny v Nymburce ku dni 30. června 1927

5. Karlíkova poslední léta

Jak už bylo dříve uvedeno, Hanuš Karlík i po skončení ve funkci ředitele nymburského cukrovaru a přestěhování do Prahy, Nymburk i cukrovar navštěvoval a stále se nějakým způsobem o dění v podniku zajímal. Neustále byl také v kontaktu se zaměstnanci cukrovaru. Především s Janem Pucem měl velmi vřelý až přátelský vztah. Ještě v době válečných kampaní se projednávalo pensijní pojištění zaměstnanců cukrovaru. Pensijní ústav byl i z důvodu nuceného upisování válečných půjček v kritickém stavu. A tak zřízenecký výbor stanovil nové platové stupnice, od kterých se odvíjelo pensijní pojištění, na které si museli pojištěnci k penězům, které přispěl závod, sami připlatit. U Jana Puce činila suma přibližně 3000 korun a na celý cukrovar vycházelo asi 36 000 korun. Jenže pro zdejší dělníky, i když se jednalo o mistry, to byla velká suma. Puc se tedy obrátil na Hanuše Karlíka, zdali by mu nepomohl situaci vyřešit.¹⁴³ Karlík byl tou dobou předsedou pensijního pojištění cukrovarů a o nové výměře věděl. Puc ho požádal, jestli by Karlík mohl nějak zařídit, aby byla částka za dělníky vyrovnána. I když se Karlík zdráhal, že již není ředitelem cukrovaru a nemá zde tedy žádné slovo, Puc nepolevil v prosbách a za nedlouho se stalo, že byl skutečně dluh na pensijním pojištění vyrovnán.¹⁴⁴ Karlík si byl se svými zaměstnanci, i když momentálně již bývalými, vždy blízko. Kvůli Karlíkovu slavnému jménu a vlivu se na něj dělníci s podobnými žádostmi obraceli často. Co mělo v té době v cukrovarnickém světě větší váhu než Karlíkovo slovo? Například Pucův syn díky Karlíkovu doporučení dostal příležitost vyučit se strojníkem u firmy Daněk.¹⁴⁵ A takových doporučení bylo zajisté daleko více.

Když byl na počátku dvacátých let 20. století v pražských Střešovicích zbudován Výzkumný ústav cukrovarnický, Hanuš Karlík se stal jeho předsedou. Areál disponoval kromě velkých laboratoří a kultivačních zahrad také pokusným cukrovarem. V menším měřítku zde byla postavena všechna zařízení, která nalezneme v klasických továrnách, ale tato zařízení nebyla nijak propojena, což značně bránilo jejich chodu. Trubky na páru, vodu a řepnou šťávu chyběly, za kterýmžto účelem byl do Výzkumného ústavu povolán Jan Puc, aby celou strojevodnu uvedl do provozu.¹⁴⁶ Stejně tak jako před lety, kdy

---

¹⁴³ PUC 1938, 78

¹⁴⁴ PUC 1938, 79

¹⁴⁵ PUC 1938, 75

¹⁴⁶ PUC 1938, 86

Karlík nastoupil na místo ředitele v Nymburce, věnoval svou důvěru hlavně zaměstnancům, které si s sebou přivedl z předchozího místa v Záboří, tak i nyní spoléhal na pracovníky, které znal z Nymburka a především na Puce. Ten pracoval v nymburském cukrovaru od dětských let a Karlíkovi vděčil za vše, čemu se za tu dobu naučil.

Dne 23. března 1925 se za velké slávy konala oslava 75. narozenin Hanuše Karlíka. Na uspořádání oslavy se podílely organizace, v nichž Karlík působil, tedy Ústřední spolek československého průmyslu cukrovarnického, Asekurační spolek průmyslu cukrovarnického, Spolek československých rafinerií cukru, Společenstvo československých cukrovarů, Společnost pro pěstění řepového semene, Národohospodářský ústav při České akademii věd a umění, Technické muzeum v Praze, Pražská úvěrní banka, Breitfeld, Daněk a spol., Podolská cementárna. Oslava se konala v pondělí 23. března od 11 hodin v zasedací síni České akademie věd a umění v Národním muzeu v Praze za účasti zástupců vlády, vědeckých ústavů, členů průmyslu cukrovarnického a výše zmíněných korporací. Dále byli pozváni zástupci institucí z Prahy i Nymburka.¹⁴⁷ Slavnostních projevů se chopili pánové Josef Hyross, místopředseda Ústředního spolku, a za ostatní korporace promluvil Heřman Cron. Oba ve svých projevech vyzdvihli Karlíkovy zásluhy o české cukrovarnictví a připomněli přítomným, jak i ve svém již pokročilém věku a sužován nemocí Hanuš Karlík tvrdě pracoval, aby se tomuto průmyslu v nelehké době poválečných změn i nadále dařilo.¹⁴⁸

U příležitosti Karlíkových narozenin byla také jako pocta tomuto cukrovarnickému velikánovi založena Cena Hanuše Karlíka. „Cena Dra Hanuše Karlíka jest vyznamenání, kterého se má dostati tomu občanu republiky československé, který ať již práci vědeckou, badatelskou, prakticky inženýrskou, podnikatelskou nebo činnosti ve službách veřejných a soukromých vykonal v oboru průmyslu, obchodu, zemědělství, hospodářské nebo sociální politiky vynikající a obecně významné dílo, kterým si získal trvalých zásluh o pokrok národního hospodářství republiky československé a obzvláště jejího průmyslu.“ Oslavu pořádající spolky se zavázaly odevzdat Národohospodářskému ústavu při České akademii věd a umění cenné papíry v hodnotě 1 700 000 korun., které tvořily základní jmění Ceny Hanuše Karlíka.¹⁴⁹ V roce 1926 se cena neudělovala. V roce 1927 v den Karlíkových narozenin byla cena slavnostně

---

¹⁴⁷ LISTY CUKROVARNICKÉ 1924/25, 262

¹⁴⁸ LISTY CUKROVARNICKÉ 1924/25, 264

¹⁴⁹ LISTY CUKROVARNICKÉ 1924/25, 265

udělena hned dvěma laureátům. Cenu obdržel Augustin Novák, ředitel Národní banky československé, a František Křížík, který počátkem 80. let 19. století elektrifikoval nymburský cukrovar.¹⁵⁰

Hanuš Karlík se prvního předávání své ceny už bohužel nemohl zúčastnit. Jedna z nejvýznamnějších osobností českého cukrovarnického průmyslu skonala v pondělí dne 10. ledna 1927. Stalo se tak ve chvíli, kdy sám přišel projevít poslední poctu svému zemřelému kolegovi Karlu Schimovi. Postihla jej mrtvice ještě před započítím smutečního obřadu v chrámu sv. Jindřicha v Praze.¹⁵¹ Tři dny po Karlíkově smrti se v zasedací síni Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického sešli zástupci z kruhů vládních i úředních, aby uctili Karlíkovu památku smutečnými projevy. Heřman Cron v laskavé vzpomínce na všechny Karlíkovy úspěchy mimo jiné pronesl: „Cukrovar v Nymburce byl v době Karlíkově přímo vysokou školou cukrovarnickou. Tamější úředníci dosahovali snadně vedoucích míst a pracující v duchu svého bývalého učitele, šířili pokrok a inteligentní nazírání v průmyslu, který před tím byl z velké části ovládnán lidmi vyšinuivšími se ze stavu řemeslnického a postrádajícími každého teoretického podkladu pro posuzování cukrovarnických otázek. Byl tedy Dr. Karlík jedním z budovatelů nové éry cukrovarnické, která zařazením teoreticky vzdělaného úřednictva postavila cukrovarnictví na vědecké podklady a umožnila tím jeho rozvoj z jakéhosi dosavadního přívěsku zemědělského v mohutný, správně vedený průmysl.“ Při vzpomínce na Karlíkův vlídný postoj k úředníkům i dělníkům v cukrovarech zaměstnaných, Cron prohlásil: „Zaměstnanci cukrovarnickí ztrácejí v tomto lidumilném muži upřímného zastávce a jistě ho bolestně oželí.“¹⁵²

Ze zasedací síně Ústředního spolku se pak společnost přesunula na pohřeb, který se konal v ten stejný den od dvou hodin odpoledne v kostele sv. Mikuláše na Malé Straně. Poslední rozloučení s Hanušem Karlíkem probíhalo za velké účasti celé rodiny, přátel, zástupců všech cukrovarnických společností z Česka i Slovenska, členů vlády, ředitelů bank a jiných velkých podniků, samozřejmě nechyběli zástupci firmy Breitfeld, Daněk a spol.¹⁵³ Po církevních obřadech byla vynesena rakev se zesnulým před chrám, kde byly proneseny další smuteční proslovy. Po projevech zazněla prostřednictvím lesních rohů státní hymna a vyrazil smuteční průvod. Ten vedl Mosteckou ulicí, po Karlově mostě a

---

¹⁵⁰ VRBOVÁ 2007, 149

¹⁵¹ LISTY CUKROVARNICKÉ 1926/27, 198

¹⁵² LISTY CUKROVARNICKÉ 1926/27, 201

¹⁵³ LISTY CUKROVARNICKÉ 1926/27, 203

dále Křížovnickou ulicí až na Staroměstské náměstí, kde byla rakev přenesena do vozu směr Nymburk.

14. ledna se v zasedací síni nymburského cukrovaru konala smuteční schůze k uctění památky Hanuše Karlíka. Na schůzi promluvil předseda správní rady František Bauer, vzpomínajíc na zesnulého těmito slovy: „My zde v Nymburce máme své zvláštní důvody, abychom s úctou a vděčností vzpomněli Dra Karlíka v tomto bolavém okamžiku. Nymburk byl Dra Karlíka druhou láskou. V Nymburce strávil Dr. Karlík svá nejlepší mužná léta, v nichž plně rozkvetla jeho činnost jako geniálního cukrovarnického technika a vydala plody nejcennější. Stalo se obyčejným rčením, že Nymburk byl za jeho působnosti vědeckým ústavem, z něhož vycházel nejzdatnější náš dorost, aby podle návodu velikého svého učitele razil nové směry naší cukrovarnické technice. Vysvědčení z Karlíkovy školy bylo pro mladého technického úředníka nejlepším doporučením a zaručovalo mu přednost přede všemi.[...] Třebas i zažil v Nymburce – jak už to život sebou nese – leckterou těžkou a trpkou chvíli, nepřestal nikdy upínat k Nymburku svoje vzpomínky a touhy a dal jim naposledy tklivý výraz přáním, aby se Nymburk stal místem jeho věčného odpočinku.“¹⁵⁴ Veškeré náležitosti s pohřbem spojené organizoval cukrovar a jeho ředitel Svatoš. Obřad začal asi o půl jedenácté v kostele sv. Jiljí. Smuteční průvod se pak pomalu přes náměstí přesunul k hřbitovu sv. Jiří. Zaměstnanci cukrovaru vyzdobili vůz věnci, a že bylo věnců tolik, každý ze zaměstnanců poté ještě nesl jeden v průvodu za autem. Městské plynové osvětlení bylo zahaleno do černého flóru k uctění památky muže, který se tak zasloužil o zřízení plynárny a všeobecně o zvelebení města. Na hřbitově se pak vystřídalo mnoho řečníků. Následně byl Hanuš Karlík uložen k věčnému spánku.

---

¹⁵⁴ LISTY CUKROVARNICKÉ 1926/27, 209

6. A co bylo dál...

Po Karlíkově smrti nám zůstal zachován pohled na cukrovar pouze očima Jana Puce. Ale i jeho působení v cukrovaru se chýlilo ke konci. Roku 1931 odešel do penze. Při této příležitosti byl ještě před začátkem kampaně vyznamenán za svou padesátiletou službu v cukrovaru. Od cukrovaru obdržel spořitelní knížku na 5000 korun, od ministerstva průmyslu a obchodu čestný diplom. V zasedací síni cukrovaru, kde se slavnostní předávání konalo, promluvil předseda správní rady František Bauer a vylíčil přítomnému shromáždění, jak pilná a příkladná byla za ta léta Pucova práce v cukrovaru. Když poté dostal slovo oslavenec, nezapomněl ve své řeči zmínit Hanuše Karlíka, kterého si vážil nejen jako ředitele, ale i jako otce, učitele a mentora.¹⁵⁵ Toto slavnostní vyznamenání bylo zároveň Pucovým rozloučením s cukrovarem, jelikož hned poté odešel do penze.

Do cukrovaru přesto občas zavítal, protože stále udržoval přátelský vztah s ředitelem Josefem Svatošem, kterého vždy před začátkem kampaně navštívil. Výzkumný ústav cukrovarnický tehdy pořádal přednášky pro úředníky cukrovarů, aby je vyškolil metodám výroby cukru. V nymburském cukrovaru byla pořádána přednáška o vaření cukru ve vakuu a Jan Puc byl požádán ředitelem, zda by ji nevedl. Puc strávil vařením cukru 42 let života, nebylo tedy vhodnějšího referenta. Stejnou roli, kdy přednášel o vaření cukru, si Puc zopakoval ještě na pražské technice. Tehdy bylo přítomno asi 130 lidí z oboru.¹⁵⁶ Ve svých pamětech pak uvádí otázky, na které obecnstvu odpověděl. Celá kniha Pucova života pak končí popisem zařízení v cukrovaru a metodami výroby cukru.

Tím jsou vyčerpány jediné dvě biografie, které mají co říci k podniku nymburského cukrovaru. Jelikož v následujících letech nevznikl žádný ucelený soubor věnující se historii nymburského cukrovaru, musíme hledat informace o dalším dění v této továrně za pomoci novin a pamětníků. V Nymburských listech z 1. listopadu 1940 nalezneme reportáž E. C. Třesla k 70. výročí založení nymburského cukrovaru.¹⁵⁷ Autor věnuje většinu textu období, kdy byl ředitelem cukrovaru Hanuš Karlík a vyzdvihuje jeho význam nejen pro podnik, ale i pro město. Z článku je jasné, že byl Třesl seznámen s Karlíkovými Paměťmi, neboť některé věty jsou jasnými parafrázemi z jeho

---

¹⁵⁵ PUC 1938, 89

¹⁵⁶ PUC 1938, 92

¹⁵⁷ NYMBURSKÉ LISTY č. 44, 1. listopadu 1940

autobiografie. Zároveň zmiňuje knihu Antonína Šlechty, ale té se evidentně nedržel. Jak už bylo řečeno, Šlechta ačkoli znalý Karlíkových Pamětí, datuje některé události úplně jinak, v tomto článku je ale autor ve shodě s Karlíkovými datacemi. Až tedy na předávání rytířského řádu, které Třesl zasadil do roku 1912, stejně tak Karlíkův odchod z cukrovaru do roku 1913. To jsou ale jediné nedostatky tohoto článku, který je spíše než oslavou 70. výročí cukrovaru Karlíkovým životopisem. Ke konci ovšem autor vzpomíná i na ředitele Svatoše, který byl v roce 1940 už osmnáctým rokem ve funkci. Josef Svatoš je zde ve zkratce vyobrazen milými slovy chvály jeho záslužné činnosti o zvelebení a modernizaci cukrovaru, stejně tak je vzpomenu jeho přičinění v městské správě.

Nymburské listy nám tak podávají zprávu o tom, že stejně jako za první světové války, cukrovar nepřetržitě pracoval i ve světové válce druhé. Cukr tehdy už nebyl brán jen jako sladká pochutina, vnímala se i jeho výživová hodnota, tudíž bylo nepředstavitelné, aby se tyto energii rychle dodávající krystaly v období válečném nevyráběly. Z válečných kampaní se zachovala pouze Výroční zpráva Spolkové cukrovarny v Nymburce za kampaň 1941-42. Z ní vyplývá, že se cukrovar v období válečném dokonce rozrůstal. V průběhu kampaně 1941/42 byly odkoupeny nové pozemky v těsné blízkosti cukrovaru, na nichž byly následně vystaveny dva obytné domy. Jeden byl určen úředníkům, druhý byl postaven pro dělníky hned vedle prvního dělnického domu z roku 1908, o nějž se přičinil Hanuš Karlík. Do novostaveb bylo investováno 315 071 korun. Cena nových pozemků se z účetní rozvahy vyčíst nedá, protože nevíme, jakou hodnotu z částky 383 221 měly pozemky, které cukrovar vlastnil z dřívějšíka. Hodnota všech nemovitostí cukrovaru v roce 1942 dosáhla 4 109 886 korun, zisk z kampaně 1941/42 činil 1 066 506 korun a celková hodnota podniku se všemi statky, podíly, fondy a rezervami tvořila 14 108 343 korun.¹⁵⁸ To jen dokazuje, že cukrovar během druhé světové války nijak nestrádal. Už před válkou patřil nymburský cukrovar mezi nejlépe technicky vybavené cukrovary v Čechách a v množství zpracované řepy byl druhý. V roce 1945 zpracovala nymburská továrna nejvíce řepy ze všech cukrovarů v zemi. Téhož roku byl cukrovar vládním nařízením z 24. října znárodněn a o dva roky později byl vyhlášen národním podnikem.¹⁵⁹

---

¹⁵⁸ Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Spolková cukrovarna Nymburk, Výroční zpráva Spolkové cukrovarny v Nymburce za kampaň 1941-42

¹⁵⁹ HISTORIE A SOUČASNOST PODNIKÁNÍ 2001, 72

Co se s cukrovarem dělo dál? Pokud bychom pátrali v místních novinách, moc bychom toho nenašli. Snažila jsem se pítit po historii cukrovaru dál a prošla jsem velké množství regionálních periodik s nadějí, že najdu alespoň větičku věnovanou zdejšímu cukrovaru. Omyl. Když jsem pak došla až k roku 1970, dostalo se mi ještě většího zklamání. V roce, kdy cukrovar stál ve městě už sto let, nepřišlo nikomu na mysl, aby tento fakt poctil alespoň pár řádky v novinách. Tou dobou vycházely v Nymburce jediné noviny a to týdeník Nymbursko. Očekávala jsem, že zpráva o stém výročí cukrovaru bude někde v podzimních výtiscích, protože tou dobou začíná kampaň, ale pro jistotu jsem prošla všechna čísla z toho roku a nenašla jsem nic.

Až v čísle 43 z roku 1995 nacházíme o nymburském cukrovaru větších zmínek. V tomto čísle je věnována cukrovaru a jeho aktivitám celá strana.¹⁶⁰ Redaktorka oslovila tajemníka Cukrovarnického spolku a ředitele nymburského cukrovaru, ing. Vladimíra Ulricha, který v rozhovoru zhodnotil tehdejší situaci českého cukrovarnictví a přiblížil čtenářům, jakou roli v něm zaujímá nymburský cukrovar. Z článku se dovídáme o kvalitě nymburského cukru, která byla vysoce vážená i v pivovarech. Nymburský cukrovar dodával svůj produkt až do pivovarů ve Vyškově a Znojmě. Přitom v blízkosti obou měst stávaly cukrovary, které ovšem nedokázaly kvalitě nymburského cukru konkurovat. I pivovar Radegast brával cukr z Nymburka, ale po rekonstrukci se uchýlil k používání sladovnického ječmene. Z článku nadále vyplývá, že cukrovar čelil silné konkurenci. V okrese vykupovaly řepu i další cukrovary a docházelo ke střetu zájmů. To ovšem nebylo nic nového, k těmto konkurenčním bojům o řepu docházelo neustále od doby, co byl cukrovar v Nymburce založen. Cukrovar proto lákal dodavatele na dlouhodobé smlouvy, které dodavatelům zaručovaly odběr řepy i na několik let, což bylo pro obě strany výhodné. Jenže činnost nymburského cukrovaru se nenávratně chýlila ke konci, což závodu znemožnilo svým závazkům dostát.

Sama jsem měla tu čest setkat se s panem ing. Vladimírem Ulrichem a celou otázku uzavření cukrovaru s ním prodiskutovat. Vladimír Ulrich byl ředitelem nymburského cukrovaru od roku 1974 až do poslední kampaně. Za jeho působení se nymburský cukrovar řadil mezi moderní a technologicky vyspělé podniky a byl zároveň vedoucím závodem společnosti Cukr Union Kolín. V roce 1995, kdy výše zmíněný článek vyšel, se už vědělo, že holding České cukrovary, jehož byl Cukr Union Kolín součástí,

---

¹⁶⁰ NYMBURSKO č. 43, 26. října 1995

převezme společnost TTD provozující cukrovar v Dobrovici. Ještě v roce 1995 cukrovar investoval do nového chladicího okruhu a učinil několik investic do ekologických řešení. Jak sám ředitel Ulrich přiznal, byly to krátkodobé investice s rychlou návratností, neboť osud cukrovaru byl již zpečetěn. TTD nemělo o provoz nymburského cukrovaru zájem a tak se v Nymburce konala poslední kampaň v roce 1996. O rušení cukrovaru mohlo vědět jen pár lidí, proto se tyto zprávy nikde neuveřejňovaly. Tajilo se to do poslední chvíle, aby informace o tom, že má být cukrovar zrušen, nezpůsobila zaměstnancům závodu rozkladné myšlenky a ti se mohli do poslední chvíle věnovat svým povinnostem. Jinak by to zajisté mělo vliv na právě probíhající poslední kampaň a cukrovar nestál o to končit svou činnost ztrátou. Cukrovar tehdy zaměstnával asi 120 lidí, z čehož asi 90 lidí zde pracovalo pouze sezónně. Zbýlých 30 zaměstnanců tvořilo úřednictvo, technici a odborníci, ale i uklízečky a kuchařky. Pro 30 lidí nebylo problém sehnat v okrese práci. Především odborníci se rychle uchytily, zájem o ně byl například z nedaleké Dobrovice, kde dodnes působí i pan Ulrich. Ing. Miloš Petera, který pracoval v nymburském cukrovaru jako výrobně-technický náměstek, po odchodu z cukrovaru zastával pozici ředitele akciové společnosti Vodovody a kanalizace Nymburk a později se stal starostou Nymburka a mezi lety 2014-2016 dokonce hejtmanem Středočeského kraje.

Co se závazků k dodavatelům řepy do Nymburka týče, ty přešly na zbylé cukrovary v holdingu České cukrovary. Ten byl momentálně v majetku společnosti TTD, tím pádem byly na TTD převedeny i závazky na výkup řepy. Většina cukrovarů holdingu České cukrovary pracovala ještě v kampani 1997, poté byly také zrušeny. Společnost TTD z převzatého holdingu zachovala pouze dodnes pracující cukrovar v Českém Meziříčí. Tato výrazná restrukturalizace českého cukrovarnictví měla své opodstatnění. Cukrovary tehdy zvládaly zpracovat i pětkrát větší množství řepy než před lety, ale jejich kapacita byla nevyužitá, protože se o řepu musely „dělit“ s jinými závody, které měly smlouvy s dodavateli. Přitom by jeden cukrovar zvládl zpracovat stejné množství řepy jako pět cukrovarů, vyrobit stejné množství cukru a to za značně nižší náklady. Přesunutím výroby do jednoho závodu klesly náklady za energie, dopravu, vápno a jiné pomocné suroviny a také za pracovní sílu. To se ve finále projevilo i na ceně prodávaného cukru, která tím klesla.

Ale vraťme se k cukrovaru v Nymburce. Jak už bylo řečeno, naposledy se zde pracovalo v zimě 1996 a začátkem roku 1997 se cukrovar zcela uzavřel. Konečná demolice cukrovaru přišla na začátku roku 1999, kdy byly všechny tovární budovy

srovnány se zemí. Vladimír Ulrich ve svém vyprávění vzpomněl i na odstřel komínů, který musel proběhnout na dvakrát, protože jeden z komínů pouze nadskočil a zůstal stát na místě. Zprávu o této události jsem našla také v č. 4 týdeníku Nymbursko z 27. ledna 1999.¹⁶¹ Ostatní tovární budovy následovaly. Z cukrovaru se dodnes zachovaly pouze budovy obytné. V ředitelské vile bydlí Vladimír Ulrich dodnes. Krom této vily stojí i dům, který v roce 1908 nechal pro dělníky postavit Hanuš Karlík. Dále zůstaly zachovány domy postavené pro dělníky za druhé světové války. Jedinou další stavbou, která se z bývalého areálu cukrovaru dochovala dodnes je nízká obvodová zeď lemující ředitelskou vilu. Dnes se na místech, kde dříve stával cukrovar, nacházejí ulice Hrabalova a U Cukrovaru a celý prostor je posetý novými rodinnými domy. Na prostoru, kde bývaly řepné splavy, dnes stojí hypermarket společnosti Ahold a prodejna Mountfield. Když procházíte těmito místy, okamžitě vás napadne, že celá dnešní zástavba musí být nová, neboť se kompletně vymyká rázu zbytku města. Přesto si lze jen těžko představit, že v této obytné oblasti kdysi bývala továrna tak obrovská, že nebýt její demolice, snad by svou velikostí i přerostla město.

---

¹⁶¹ NYMBURSKO č. 4, 27. ledna 1999

Závěr

Když se budovy nymburského cukrovaru bouraly, bylo mi osm let. Tehdy jsem z Nymburka znala pouze náměstí, kam nás vnoučata děda brával na zmrzlinu. Jen těžko jsem tehdy mohla chápat, o co město přichází. Dnes je mi jasné, že cukrovar v Nymburce a cukrovar v Dobrovici, byly tak velkými podniky, že by vedle sebe nemohly dlouho existovat. Dobrovice měla svým založením navrch a je jen těžko říci, zda pokud by to dopadlo opačně, zda by nymburský cukrovar dokázal dosáhnout takového úspěchu, jakému se těší dobrovický cukrovar dnes. Přesto se nemohu ubránit lítosti nad tím, jak továrna v Nymburce, kterou po léta budovali ti nejlepší z oboru k tomu, aby prospívala a vynikala nad ostatními, neslavně skončila.

Na základě všech dostupných materiálů, se mi snad povedlo sestavit ucelený soubor o historii nymburského cukrovaru. Jelikož Hanuš Karlík byl neodmyslitelnou součástí těchto dějin, práce zároveň přináší nástin jeho života. Ovšem zdaleka jsem nevyprávěla o všech Karlíkových činnostech a skutečích. Snažila jsem se držet především Karlíkových činností spojených s cukrovarem, ale přesto si myslím, že z práce jasně vysvítá i vliv, jaký měl na město Nymburk a celý cukrovarnický průmysl. Život Hanuše Karlíka můžeme zhodnotit jako jednu velkou horskou dráhu. Prožil mnoho chvil na výsluní, ale byly i časy, kdy jej okolnosti stáhly ke dnu. A nymburský cukrovar prošel těmito fázemi s Karlíkem. Období, kdy zastával post ředitele v této továrně, tak stojí za pozornost.

Vždyť nebyť něho, nymburský cukrovar by zřejmě zkrachoval už v 80. letech 19. století, nikdy by se nestal významným centrem českého cukrovarnictví a nikdy by nepoznal slávu, kterou mu jeho ředitel v době svého působení přinesl. Čekal by ho stejný osud jako stovky jiných cukrovarů v té době, skončil by jako neúspěšný podnik, na který by nikdo nevzpomínal. Ale právě díky Karlíkovi máme možnost vzpomínat. Skrze osobu Jana Puce si zas můžeme připomenout všechny ty dělníky, které historie toliko přehlíží, přesto to byli oni, kdo odvedl hlavní práci. Na jejich osudech vidíme, že ta lžička cukru, kterou si tak rádi dáváme do kávy, byla vykoupena tvrdou prací za takových podmínek, kterým se dnes ani nechce věřit. Na studiu historie je pro mě nejkrásnější, že i když dnešek a dny minulé dělí nezastavitelný proud času, alespoň v myšlenkách se mohou ocitnout v minulosti a vzdát tak úctu těm, kteří toho tehdy pro dnešek udělali víc, než my děláme dnes.

Seznam pramenů a literatury

Primární literatura

KARLÍK 1927 – Hanuš KARLÍK: Paměti, Praha 1927

KARLÍK 1902 – Hanuš KARLÍK: Praktické cukrovarnictví, Praha 1902

PUC 1938 – Jan PUC: Moje paměti, Nymburk 1938

ŠLECHTA 1928 – Antonín Petr ŠLECHTA: Hanuš Karlík a jeho rod, Praha 1928

Sekundární literatura

KARLÍK 1883 – Hanuš KARLÍK: Příspěvky k osmose. In: LISTY CUKROVARNICKÉ 1883, Praha 1883

KARLÍK 1886 – Hanuš KARLÍK: Nový způsob čištění šťáv řepových. In: LISTY CUKROVARNICKÉ 1886, Praha 1886

KARLÍK 1887 – Hanuš KARLÍK: Nový laveur. In: LISTY CUKROVARNICKÉ 1887, Praha 1887

NEUMANN/PREIS 1895 – Karel Cyril NEUMANN/Karel PREIS: Valná hromada Spolku pro průmysl cukrovarnický v Čechách 31. května 1895. In: LISTY CUKROVARNICKÉ 1894/95, Praha 1895

FALLADA 1925 – Otakar FALLADA: Oslava sedmdesátýchpátých narozenin Dr. techn. h. c. Ing. Hanuše Karlíka. In: LISTY CUKROVARNICKÉ 1924/25, Praha 1925

FALLADA 1927 – Otakar FALLADA: Dr. techn. h. c. Hanuš Karlík. In: LISTY CUKROVARNICKÉ 1926/27, Praha 1927

OTTRUBA 1919 – Hugo OTTRUBA: Pravda o „národohospodářské“ činnosti pánů ředitelů Hanuše Karlíka a Dra Jaroslava Preisse, Nymburk 1919

PLAVEC 2011 – Michal PLAVEC: Hanuš Karlík versus Jan Baptista Nebeský-Spor ohledně modernizace nymburského cukrovaru v roce 1886. In: CUKROVARNICTVÍ, CUKROVARY A CUKROVARNÍCI, Praha 2011

NEUMANN 1891 – Karel Cyril NEUMANN: Nástin dějin průmyslu cukrovarnického v Čechách, Praha 1891

ŘÍHA 1970 – Oldřich ŘÍHA: Počátky českého cukrovarnictví, Praha 1970

DUDEK 1979 – František DUDEK: Vývoj cukrovarnického průmyslu v českých zemích do roku 1872, Praha 1979

- HRNČÍŘ 1894 – František HRNČÍŘ: Královské město Nymburk nad Labem-Obraz minulosti i přítomnosti, Nymburk 1894
- KULHÁNEK 1911 – František KULHÁNEK: Dějiny královského města Nymburka, Nymburk 1911
- VELINSKÁ/VELINSKÝ/FORST 1961 – Eva VELINSKÁ/Mirko VELINSKÝ/František FORST: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Nymburk, Praha 1961
- HISTORIE A SOUČASNOST PODNIKÁNÍ 2001 – Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku, Žehušice 2001
- KNIHA OSOBNOSTÍ A ORGANIZACÍ 2011 – Kniha osobností a organizací města Nymburka- Od založení města do roku 2011, Nymburk 2011
- ŠTEINEROVÁ 1965 – Svatava ŠTEINEROVÁ: Bibliografie dějin čs. cukrovarnictví, Praha 1965

Archivní prameny

- SPOLKOVÁ CUKROVARNA NYMBURK – Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Spolková cukrovarna Nymburk, Protokoly správní rady 1875-1877
- SPOLKOVÁ CUKROVARNA NYMBURK – Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Spolková cukrovarna Nymburk, Bilanční výsledky ku dni 30. června 1926
- SPOLKOVÁ CUKROVARNA NYMBURK – Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Spolková cukrovarna Nymburk, Výpočet čistého jmění Spolkové cukrovarny v Nymburce ku dni 30. června 1927
- SPOLKOVÁ CUKROVARNA NYMBURK – Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Spolková cukrovarna Nymburk, Výroční zpráva Spolkové cukrovarny v Nymburce za kampaň 1941-42

Periodika

- OBČANSKÉ NOVINY – Občanské noviny č. 11, 14. června 1890
- OBČANSKÉ NOVINY – Občanské noviny č. 14, 26. července 1890
- OBČANSKÉ NOVINY – Občanské noviny č. 15, 9. srpna 1890
- OBČANSKÉ NOVINY – Občanské noviny č. 1, 10. ledna 1891
- OBČANSKÉ NOVINY – Občanské noviny č. 2, 31. ledna 1891

OBČANSKÉ NOVINY – Občanské noviny č. 12, 27. června 1891
OBČANSKÉ NOVINY – Občanské noviny č. 13, 11. července 1891
OBČANSKÉ NOVINY – Občanské noviny č. 23, 11. prosince 1891
OBČANSKÉ NOVINY – Občanské noviny č. 22, 26. listopadu 1892
OBČANSKÉ NOVINY – Občanské noviny č. 6, 24. března 1894
OBČANSKÉ LISTY – Občanské listy č. 15, 2. srpna 1890
OBČANSKÉ LISTY – Občanské listy č. 24, 20. prosince 1890
OBČANSKÉ LISTY – Občanské listy č. 1, 3. ledna 1891
OBČANSKÉ LISTY – Občanské listy č. 23, 5. prosince 1891
OBČANSKÉ LISTY – Občanské listy č. 8, 21. dubna 1894
OBČANSKÉ LISTY – Občanské listy č. 13, 6. července 1895
OBČANSKÉ LISTY – Občanské listy č. 6, 11. února 1905
OBČANSKÉ LISTY – Občanské listy č. 7, 18. února 1905
OBČANSKÉ LISTY – Občanské listy č. 9, 4. března 1905
OBČANSKÉ LISTY – Občanské listy č. 27, 8. července 1905
OBČANSKÉ LISTY – Občanské listy č. 45, 11. listopadu 1905
OBČANSKÉ LISTY – Občanské listy č. 6, 9. února 1907
POLITIKA VENKOVA – Politika venkova č. 23, 7. června 1923
POLITIKA VENKOVA – Politika venkova č. 9, 28. února 1924
NYMBURSKÉ LISTY – Nymburské listy č. 44, 1. listopadu 1940
NYMBURSKO – Nymbursko č. 43, 26. října 1995
NYMBURSKO – Nymbursko č. 4, 27. ledna 1999

Diplomová práce

VRBOVÁ 2007 – Alena VRBOVÁ: František Křížík (diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze), Praha 2007

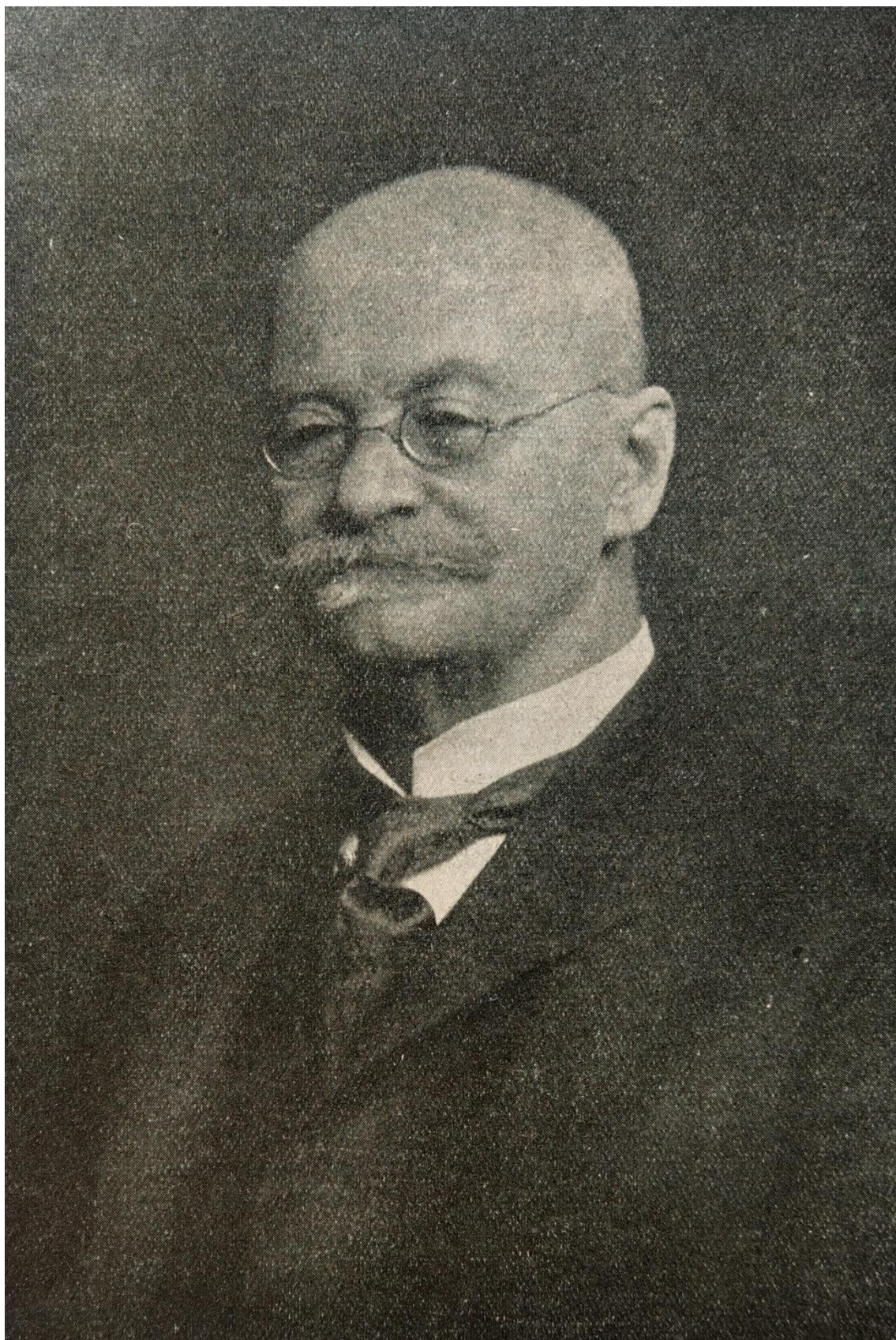
Internet

<http://www.cukrovarytttd.cz/vyroba/zavody/cukrovar-dobrovice/historie-cukrovaru-dobrovice/> vyhledáno dne 30. září 2017

Obrazová příloha

1. Portrét Hanuše Karlíka z roku 1923

2. Fotografie z Karlíkova nekrologu

3. Pamětní deska na Karlíkově rodném domě

4. Busta Hanuše Karlíka v muzeu v Dobrovici

5. Originál akcie cukrovaru z roku 1871

6. Reprodukce obrazu cukrovaru z roku 1900

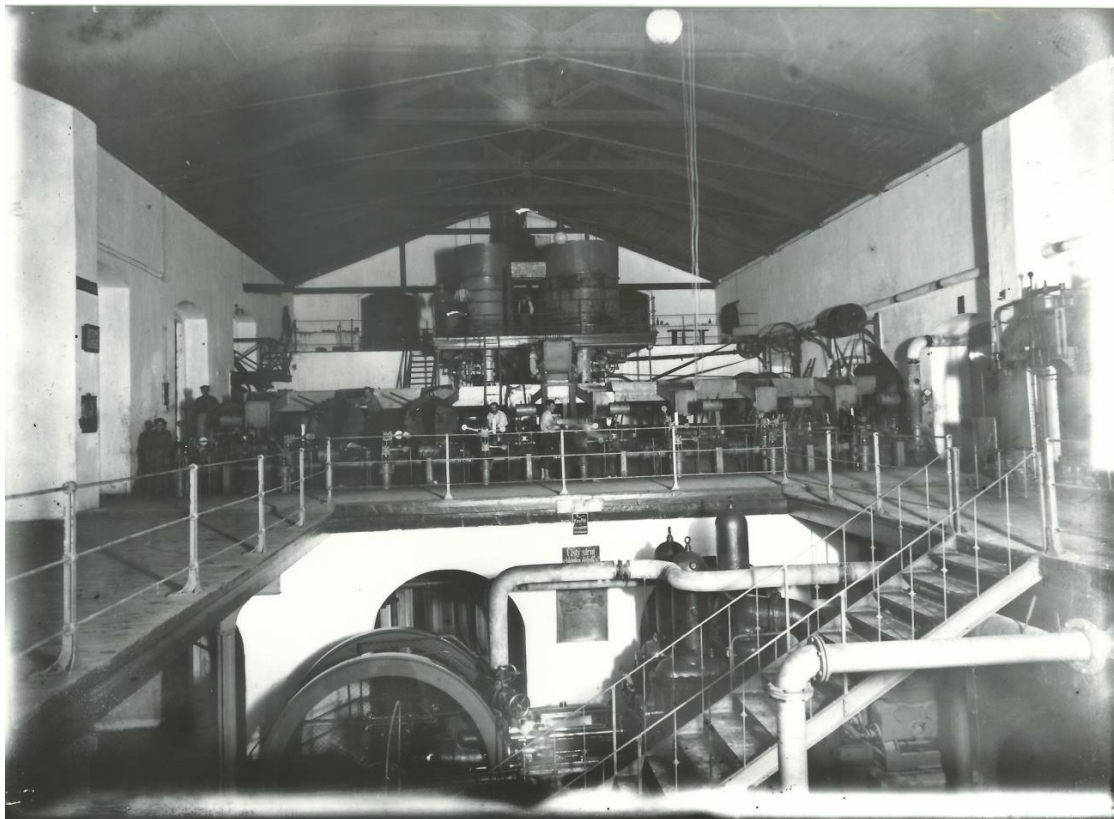

7. Pohlednice Nymburka s cukrovarem v pozadí

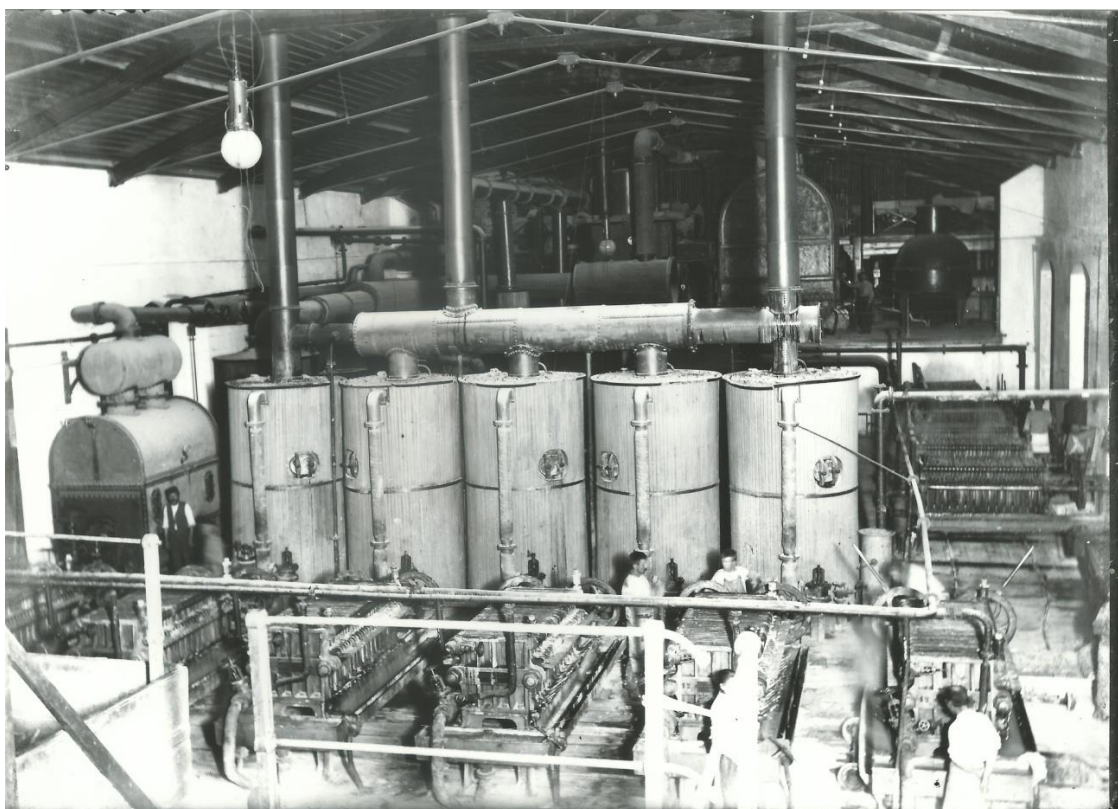

8. Vykládka řepy z povozů

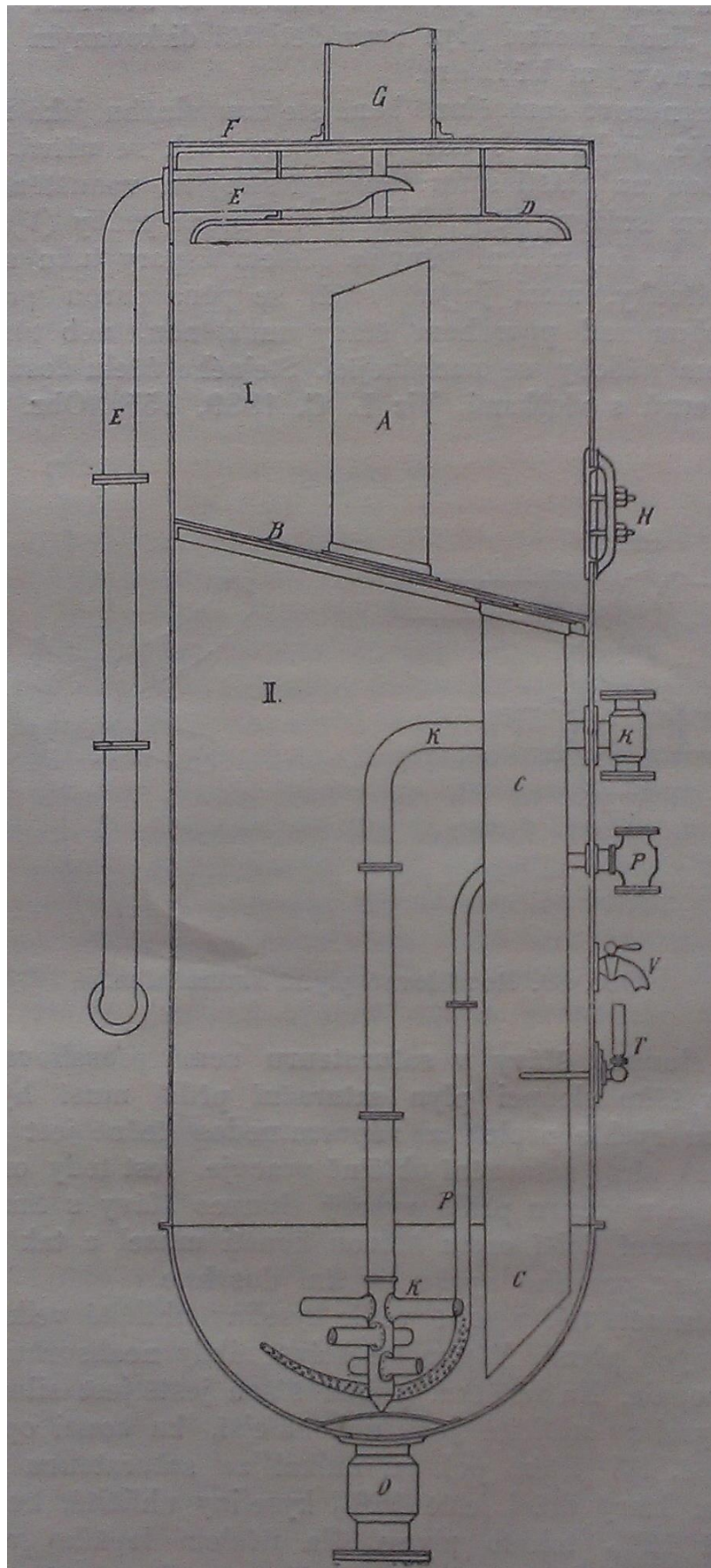

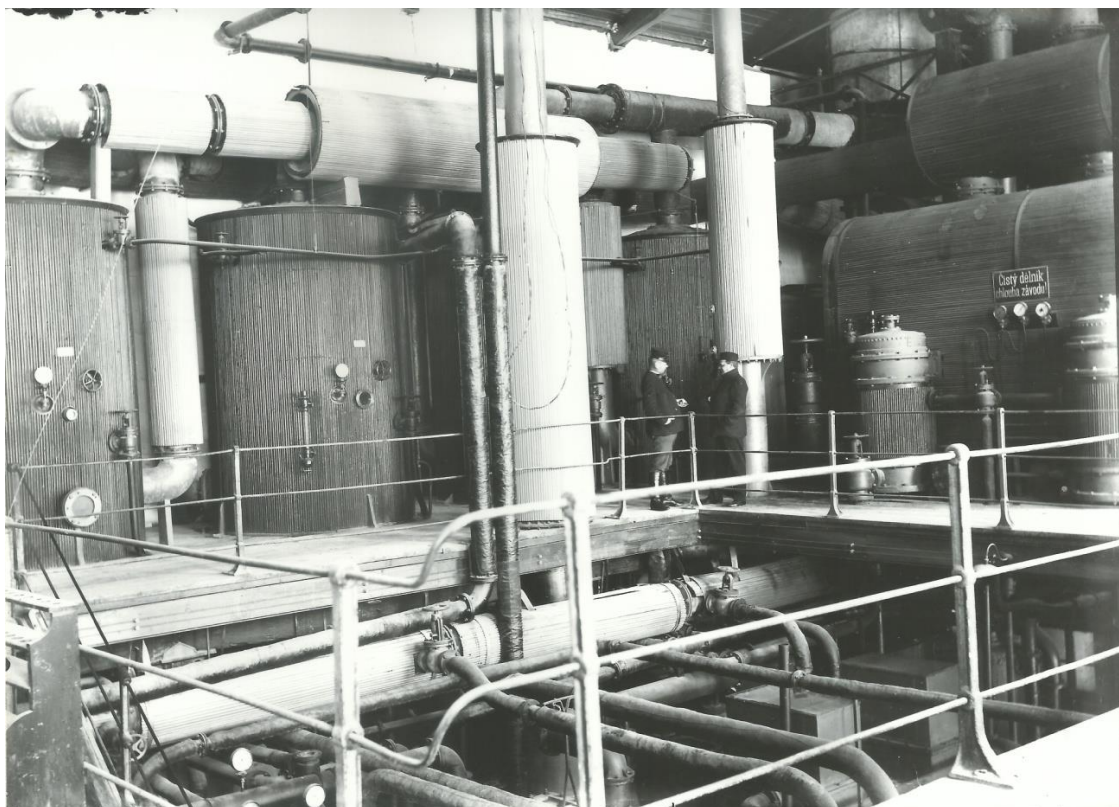
9. Interiér cukrovaru – pohled na řezačky a difuzní stroje

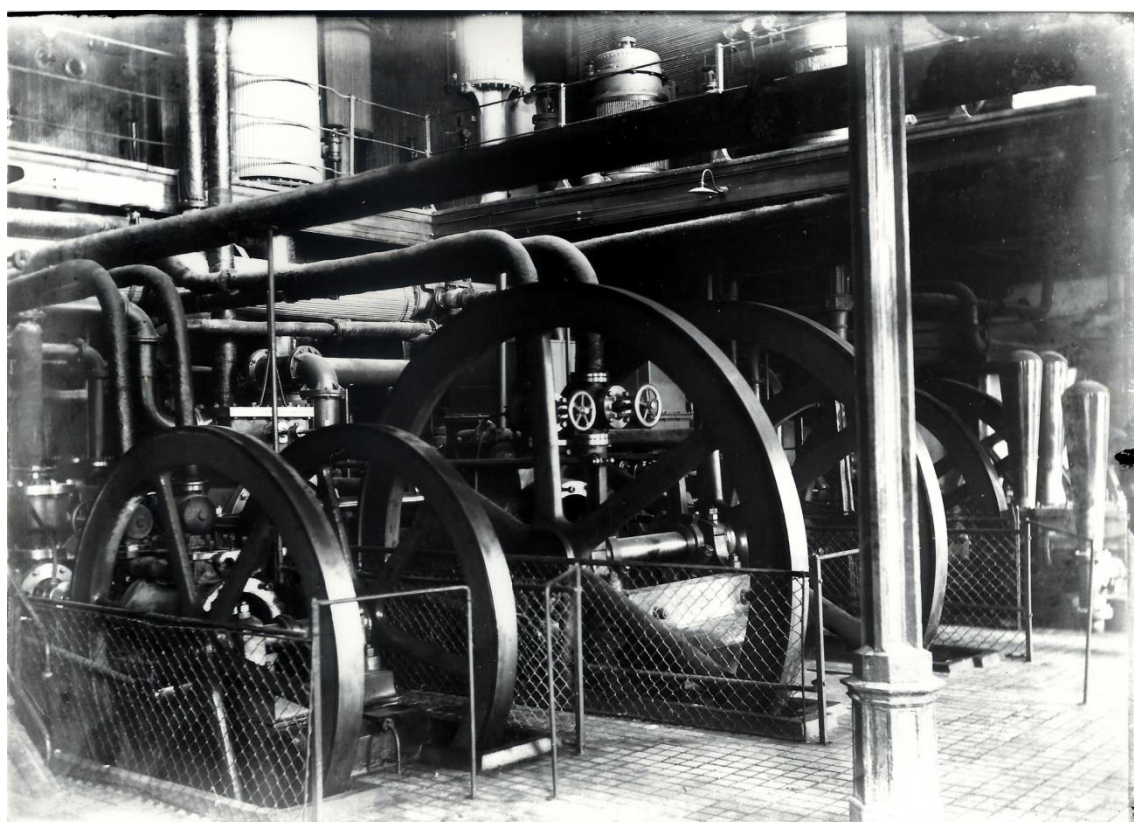
10. Saturační stroje a varna

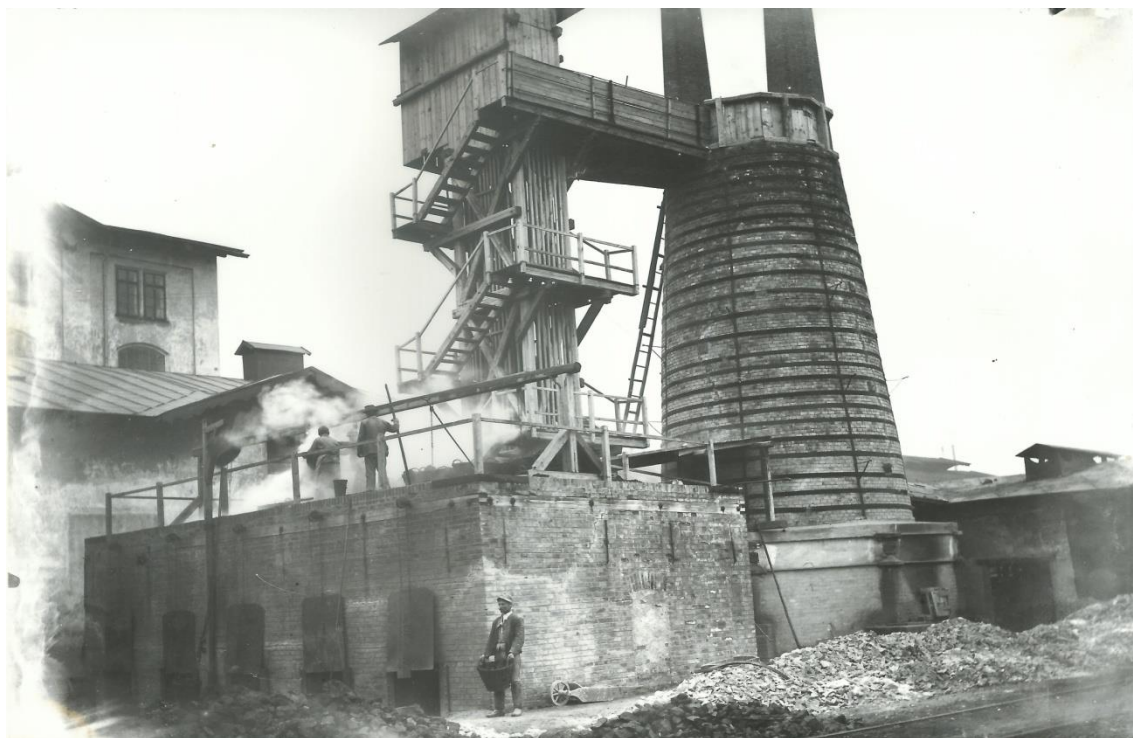
11. Průřez saturačním strojem

12. Odparka

13. Parní stroje

14. Vápenka s hašenkou s komíny v pozadí

15. Cukrovar v roce 1969, pohled od jihozápadu

16. Odstřel komínů v lednu 1999

Seznam vyobrazení

1. **Portrét Hanuše Karlíka z roku 1923.** Foto z: LISTY CUKROVARNICKÉ 1924/25
2. **Fotografie z Karlíkova nekrologu.** Foto z: LISTY CUKROVARNICKÉ 1926/27
3. **Pamětní deska na Karlíkově rodném domě.** Foto z:
<http://socharstvi.info/realizace/pametni-deska-hanuse-karlika-na-jeho-rodnem-dome-v-rokycanech/>
4. **Busta Hanuše Karlíka v muzeu v Dobrovici.** Foto z: LISTY CUKROVARNICKÉ A ŘEPAŘSKÉ 2010
5. **Originál akcie cukrovaru z roku 1871.** Foto z: osobní archív Vladimíra Ulricha
6. **Reprodukce obrazu cukrovaru z roku 1900.** Foto z: osobní archív Vladimíra Ulricha
7. **Pohlednice Nymburka s cukrovarem v pozadí.** Foto z: osobní archív Vladimíra Ulricha
8. **Vykládka řepy z povozů.** Foto z: osobní archív Vladimíra Ulricha
9. **Interiér cukrovaru – pohled na řezačky a difuzní stroje.** Foto z: osobní archív Vladimíra Ulricha
10. **Saturační stroje a varna.** Foto z: osobní archív Vladimíra Ulricha
11. **Průřez saturačním strojem.** Foto z: KARLÍK 1902
12. **Odparka.** Foto z: osobní archív Vladimíra Ulricha
13. **Parní stroje.** Foto z: osobní archív Vladimíra Ulricha
14. **Vápenka s hašenkou s komíny v pozadí.** Foto z: osobní archív Vladimíra Ulricha
15. **Cukrovar v roce 1969, pohled od jihozápadu.** Foto z: osobní archív Vladimíra Ulricha
16. **Odstřel komínů v lednu 1999.** Foto z: NYMBURSKO 1999